

ارمغان اصفهان

در شرح حال علامه آیت الله بهبهانی

تألیف

سید مصلح الدین مهدوی

بسم الله الرحمن الرحیم

ارمغان اصفهان : در شرح حال علامه آیت الله بهبهانی

نویسنده:

مصلح الدین مهدوی

ناشر چاپی:

ناجی جزائری

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

ارمغان اصفهان : در شرح حال علامه آیت الله بهبهانی

مشخصات کتاب

سرشناسه: مهدوی، سید مصلح الدین، ۱۲۹۴ – ۱۳۷۳.

عنوان و نام پدیدآور: ارمغان اصفهان : در شرح حال علامه آیت الله بهبهانی / تالیف سید مصلح الدین مهدوی

مشخصات نشر: قم؛ ناجی جزایری، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۸۲-۶۱-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیپا.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: بهبهانی، سید علی، ۱۲۶۴- ۱۳۵۳- سرگذشتنامه

موضوع: مجتهدان و علما – ایران – سرگذشتنامه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۹ م ۹ ب/ BP ۳/۵۵

رده بندی دیویی: ۹۹۸/۲۹۷

شماره کتاب شناسی: ۳۹۵۲۸۲۴

ص: ۱

اشاره

قال رسول الله صلى الله عليه و آله: اَلعُلَماءُ اُمَناءُ اللّه عَلَى خَلقِه. (نهج الفصاحه ص ۵۸۰)

قال رسول الله صلى الله عليه و آله: اَلعُلماءُ قادَةٌ وَ المُتَّقُونَ سادَةٌ وَ مُجالِسَتُهُم زيادَةٌ (نهج الفصاحه ص ۵۸۰)

قال أمير المؤمنين صلوات اللّه تعالى عليه: لكميل ؛: -يا كميل- مَاتَ خُزَّانُ الْأَمْوَالِ وَ هُمْ أَحْيَاءٌ وَ الْعُلَمَاءُ بَاقُونَ مَا بَقِيَ الدَّهْرُ أَعْيَانُهُمْ مَفْقُودَةٌ وَ أَمْثالُهُمْ فِى الْقُلُوبِ مَوْجُودَه. (كمال الدين و تمام النعمه ص ۲۹۱ و الخصال ص ۱۸۶)

قال الامام الحسن العسكرى عليه السلام: فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِناً لِنَفْسِهِ، حَافِظاً لِدِينِهِ، مُخَالِفاً لِهَوَاهُ، مُطِيعاً لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلِلْعَوَامِ أَنْ يُقَلِّدُوهُ... (التفسير المنسوب الى الامام العسكرى عليه السلام ص ۳۰۰)

ارمغان اصفهان در شرح حال علامه بهبهان

سید الفقهاء و المجتهدین آیت الله العظمی

حاج میر سید علی موسوی بهبهانی ;

نوشته

سید مصلح الدین مهدوی

سرشناسه: مهدوی، سید مصلح الدین، ۱۲۹۴ – ۱۳۷۳.

عنوان و نام پدیدآور: ارمغان اصفهان در شرح علامه بهبهان - شرح حال آیت الله بهبهانی / تالیف سید مصلح الدین مهدوی

مشخصات نشر: قم؛ ناجی جزایری، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۸۲-۶۱-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیپا.

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع: بهبهانی، سید علی، ۱۲۶۴- ۱۳۵۳- سرگذشتنامه

موضوع: مجتهدان و علما – ایران – سرگذشتنامه

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۹ م ۹ ب/ ۳/۵۵ BP

رده بندی دیویی: ۹۹۸/۲۹۷

شماره کتاب شناسی: ۳۹۵۲۸۲۴

شناسنامه کتاب

نام کتاب: ارمغان اصفهان در شرح حال علامه بهبهان - شرح حال آیت الله بهبهانی

مؤلف: سید مصلح الدین مهدوی

ناشر: ناجی جزائری، قم تلفن ۳۷۷۵۷۵۱۵ و ۰۹۱۸۹۱۹۸۸۶۵

نوبت چاپ: اوّل - ۱۳۹۴

چاپخانه: دانش

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۸۲-۶۱-۴

قیمت: ۳۰۰۰

مرکز پخش: اهواز، اتوبان آیت الله بهبهانی، دارالعلم آیت الله بهبهانی (ره)

تلفن: ۰۶۱۳۲۲۰۲۸۵۳ - ۰۶۱۳۲۲۲۵۶۲۱

ص: ۵

تصویر

بسم الله الرحمن الرحيم

اللّهم صلّ علی محمّد و آل محمّد

قالَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِلُ الرَّحْمَه. (بحارالانوار ج ۹۰ ص ۳۴۹)

در راستای احیاء و نکوداشت علماء علوم آل محمّد صلوات اللّه تعالی علیهم اجمعین حضرت مستطاب ثقه الاعلام و معتمد المراجع العظام (دامت برکاتهم) جناب آقای حاج سید نورالدین مجتهدزاده متولّی مدارس علمیه آیت الله بهبهانی ; همزمان با ایام سوگواری اسارت آل اللّه: و هفتم صفر، شهادت مهجه قلب المصطفی صلی الله علیه و آلهو قره عین المرتضی علیه السلام حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام اقدام به برگزاری بزرگداشت چهلمین سال ارتحال جدّ امجد خود فقیه اهل بیت عصمت و طهارت : و مدافع حریم مقدّس امامت و ولایت مرجع عالیقدر تشیع حضرت آیت الله العظمی حاج میر سید علی موسوی بهبهانی ;نموده است.

لذا در این راستا به اینجانب پیشنهاد نمودند تا کتاب شرح حال ایشان را که توسط مورخ عالیقدر جناب آقای سید مصلح الدین مهدوی ;- که بمناسبت چهلمین روز رحلت آن فقیه صمدانی تنظیم کرده بودند، - توسط انتشارات ناجی جزائری چاپ و در اختیار علاقه مندان قرار گیرد. انشاء الله تعالی. والحمدلله رب العالمین

سید هاشم ناجی

بسم الله الرحمن الرحیم

بدینوسیله از جناب فاضل ارجمند حجه الاسلام و المسلمین سید هاشم ناجی جزائری مدیر محترم انتشارات ناجی جزائری که اقدام به چاپ و نشر «شرح حال زندگانی آیت الله العظمی بهبهانی ;که توسط مورخ محترم مرحوم سید مصلح الدین مهدوی تنظیم گردیده بود.» نموده است، تقدیر و تشکر می گردد و دوام توفیقات ایشان را در نشر معارف اهل بیت : از خداوند متعال خواستارم.

در اینجا لازم است که از زحمات جناب حجه الاسلام آقای سید محمّد رضا طباطبایی که از اسباط مرحوم آیت الله بهبهانی می باشند و در کار تصحیح، نگارش و اضافه ملحقات این کتاب تلاش وافری نموده اند، تشکر و سپاسگزاری بنمایم.

ضمناً یادآور می شود که کتاب مزبور با مختصر دخل و تصرف و با انجام تصحیحات لازمه در اختیار علاقمندان قرار گرفته است.

لازم به ذکر است در تنظیم کتاب فوق از کتابهای ذیل نیز استفاده شده است:

۱. گذری بر زندگانی استاد علامه محقق آیت الله العظمی بهبهانی، تألیف آیت الله سید علی شفیعی

۲. شرح حال افکار و آثار آیت الله بهبهانی، تألیف مرحوم حجت الاسلام و المسلمین حاج شیخ علی دوانی

وَ لِلّهِ دَرُّهُم و عَلی اللّهِ أَجرُهُم

متولی مدارس علمیه آیت الله بهبهانی (ره)

سید نورالدین مجتهدزاده

۲۰ محرم الحرام ۱۴۳۷

پیش‌گفتار

بعد الحمد والصلوه

به گواهی تمام کسانی که از نزدیک با حضرت آیت الله العظمی مرحوم حاج سید علی مجتهد موسوی بهبهانی آشنایی داشتند ایشان یکی از ستارگان قدر اول آسمان علم و دانش بودند که علاوه بر مقام شامخ فقاهت در سجایای اخلاقی و ملکات نفسانی و زهد و تقوی کم‌نظیر بلکه در زمان خود عدیم‌النظیر بودند.

سال‌ها مرجع تقلید و در مسند ارشاد و هدایت سالکین طریق حق جایگیر و مردم را علماً و عملاً هدایت می فرمودند. متأسفانه در ۱۸ ماه ذی‌القعده ۱۳۹۵ دعوت حق را لبیک اجابت گفته و روح پرفتوحش به عالم قدس خرامید و برای همیشه ارادتمندان و مقلدین خود را در آتش فراق گذارد.

نگارنده برای تسلی خاطر خود و بنا به پیشنهاد عده‌ای از بزرگان برای آن که خاطره حیات ایشان همیشه در نظرها مجسم بوده و برنامه زندگانی آن عالم ربانی و فقیه صمدانی را سرمشق خود قرار دهند بر آن شد که شرح حال مختصری از ایشان بنویسد.

و چون مقرر گردید این زندگینامه جهت مراسم چهلمین روز درگذشت ایشان چاپ شده باشد لهذا فرصت تحقیق نبود و تا آنجا که ممکن گردید مطالب از منابع مخلتف جمع‌آوری گردیده تقدیم دوستان و آشنایان و ارادتمندان آن فقید سعید می‌گردد.

امید است که اولاً مورد قبول بینندگان قرار گیرد و ثانیاً از نواقص آن اغماض کنند و نویسنده را در این باب معذور دارند.

وبالله التوفیق وعلیه التکلان

سیّد مصلح الدین مهدوی

ذی‌الحجه ۱۳۹۵

ولادت

حضرت حجه الاسلام و المسلمین سید الفقهاء و المجتهدین استاد العلماء و المحققین العلامه الکبری و آیت الله العظمی مرحوم آقای حاج میر سید علی مجتهد موسوی بهبهانی اعلی الله مقامه الشریف.

در اواخر سال ۱۳۰۳ و یا اوایل سال ۱۳۰۴ قمری در بهبهان(۱) متولد گردیده و در خانواده علم و روحانیت دوره کودکی را گذرانید.

و پس از طی مراحل صباوت به دستور پدر به تحصیل علوم مشغول گردید و در نزد فضلاء آن ناحیه به تحصیل علوم از صرف و نحو و معانی بیان و اصول و فقه و تفسیر و حدیث اشتغال جست.

پدر و خانواده:

پدر آن بزرگوار مرحوم آقا سید محمد بن سید علی از علماء آن شهرستان بوده و نسب آنان به طوری که دانشمند محترم آقای حاج سید محمدعلی سعادت موسوی بهبهانی که از علماء معاصر بهبهان و از احفاد سید عبدالله بلادی و از جمله شاگردان مرحوم آیت الله بهبهانی می‌باشند از قول ایشان نقل نمودند با اجداد عالم جلیل آقا سید عبدالله ابن سید علی بن محمد بن عبدالله بن علی بن سید علوی بن ابومحمد حسین غریفی ابن حسن بن احمد بن عبدالله بن عیسی ابن حمیس بن احمد بن ناصرالدین فقیه بن علی

۱- . بهبهان در ۳۴۹ کیلومتری جنوب خاوری اهواز واقعشده ارتفاعش از سطح دریا چهل و دو متر و حد اکثر درجه حرارت در آنجا پنجاه وحداقل صفر می‌باشد (به سانتی‌گراد) جمعیتش در حدود ۲۴ هزار نفر*و زبان مردمش فارسی به لهجه لری می‌باشد. آبش از رودخانه مارونو از شهرهای قدیمی است قبل از تسلط اعراب و مسلمینیکی از پنج قسمت ناحیه شیراز به نام کوره قباد معروف بودهو حکومت‌نشین آن دره‌کاه یا دره‌جان در دوازده کیلومتریبهبهان بوده است سپس مردم آنجا از درجان یا درغون (ارجان) به محل فعلیبهبهان نقل مکان کرده‌اند (صفحه ۴۷ جلد یکم دانشمندان و سخن‌سرایانفارس به اختصار و تصرف) انحراف قبله بهبهان ۴۷ درجه و ۳۸ دقیقه و ۲۶ثانیه جنوب غربی است (معرفه القبله) در فرهنگ نوبهار (۱۵۲/۱) دربارهبهبهان گوید: شهری است از بلاد فارس به جانب عربستان که سکنه آنطوایف الوار و بیشتر آن کوهستانک است و همین کوهستانک را کوهگیلویه گویند و قلعه گل و گلاب هم دو قلعه خدا آفرین تستدر آنجا از سنگ و تنگ و تکاو و هم که معدن مومیائی خوبست از مضافات بهبهاناست. در بستان السیاحه (ص۱۶۸ چاپ اصفهان) گوید:بهبهان دارالاماره کوه گیلویه است از اقلیم سیمهوایش گرم و آبش از رود، خاکش حاصلخیز و آن شهر در زمین هموارا‌تفاق افتاده... قریب دو سه هزار خانه در اوست... سکنه آن دیار دوفرقه‌اند لر و عرب... در مهمان‌نوازی مشهورند همگی مذهب امامیه‌دارند... سادات عالی‌درجات آن دیار معروف و در سفره و سخاوت و مروت درتمامت فارس موصوفند. جماعتی از علماء اعلام و فقهاء اسلام بدینشهرستان منسوبند که اعلم و اشهر آنها مرحوم آقا محمد باقر بن مولی محمد اکملاصفهانی معروف به بهبهانی و مؤسس

بهبهانی و وحیدبهبهانی می‌باشد. توضیحاً آنکه شهرستان بهبهان در قدیم جزءاستان فارس بوده و در تقسیمات اخیر جزء استان خوزستان قرار گرفته است. * این آمار مربوط به سال ۱۳۵۴ می باشد.

بن سلمان (سلیمان) بن ابوسلیمان ابن جعفر بن موسی بن صالح بن محمد بن علی طاهر بن ابوالحسن علی بن حسن بن محمد العابد بن الامام الهمام موسی الکاظم علیه‌السلام (نقل از صفحه ۲۷ جامع الانساب) معروف به بلادی متولد ۱۲۳۳ و متوفی به سال ۱۲۸۲ قمر می‌پیوندند. خاندان سید عبدالله بلادی از پدران مشارالیه و اعمام و بنی اعمام و اعقاب عموماً اهل فضل و دانش و از علماء و مصنفین می‌باشند. شرح حال عده‌ای از آنها در کتاب طبقات اعلام الشیعه تألیف علامه بزرگوار مرحوم حاج شیخ آقا بزرگ طهرانی مذکور است و در جامع‌الانساب نیز به نام پاره‌ای از آنها اشاره شده است.

تحصیلات در بهبهان:

مرحوم آیت الله بهبهانی زبان فارسی و مقدمات علوم و ادبیات عرب و سطح (دوره متوسط علوم قدیم) را تا سن هیجده سالگی در بهبهان در خدمت اساتید آن سامان که از آن جمله است: مرحوم حجه الاسلام میرزا محمد حسن(۱) و مرحوم حجه‌الاسلام آقا شیخ عبدالرسول(۲) و مرحوم حجه‌الاسلام حاج سید محمد ناظم‌الشریعه بهبهانی(۳) مشغول بوده و در اواخر سال ۱۳۲۲ قمری جهت ادامه تحصیلات عازم عتبات عالیات گردیدند و به طوری که نقل می‌کنند مرحوم آیت الله بهبهانی هنگام ورود به نجف اشرف متجزی(۴) بودند.

تحصیلات در نجف اشرف:

مرحوم آیت الله بهبهانی همچنان که قبلاً گفته شد در اواخر سال ۱۳۲۲ جهت تکمیل تحصیلات خود

۱- . شیخ میرزا محمد حسن بن مولی حسینبهبهانی عالم ورع. فقه و اصول را نزد پدرش و میر محمد صالح بنمیر علی نقی بهبهانی خوانده و پس از فوت پدر قائم مقاممشاغل پدر از اقامه جماعت و تدریس گردیده بعد از سال ۱۳۲۰ وفاتیافته است (ص ۳۹۴/۱ نقباء البشر).

۲- . شیخ عبدالرسول بهبهانی از علماء و مدرسین سطوح در بهبهان بوده و شرح حالش در کتب موجود در نزد نویسنده ذکر نشده است.

۳- . حاج سید محمد ناظم الشریعه بهبهانی عالم فاضل زاهد معمر نسب او به جناب ابراهیم المرتضی بن الامام الهمام موسی الکاظم علیه‌السلام می‌پیوندند. مشارالیه ازمعاریف شاگردان آقا شیخ هادی طهرانی و آخوند ملامحمد کاظمخراسانی صاحب کفایهالاـصول و مرحوم آقا سید محمد کاظم طباطبائی یزدی مؤلف عروهالوثقی بوده پس از تکمیل تحصیلات در نجف به بهبهان مسقط الرأس خود مراجعت نموده و به تدریس واقامه جماعت و رسیدگی به امور مذهبی مردم پرداخته و مورد توجه وعنایت عموم مردم واقع شده سرانجام در شب ۱۲ محرم‌الحرام سال ۱۳۷۰ به سن قریب به یکصد سالگی وفات یافته در بهبهان مدفون سپس به نجف اشرف منتقل گردید (صفحه ۲۴۲/۲ گنجینه دانشمندان)

۴- . تجزی در اجتهاد از مسائل اصول است که مورد نظر وعنایت علماء بوده و در آن باب کتب و رسائلی نوشته‌اند. متجزیکسی است که در تمام مسائل فقهی به درجه اجتهاد نرسیده است لکندر برخی ازز مسائل اجتهاد نموده و یا قدرت آن را دارد. عموم فقهاء را عقیده بر آن است که شخص متجزی می‌تواند در مسائل اجتهادی به رأی خودش عمل کند ورأی

متجزی حجت است.

عـازم نجف می‌شونـد و به درس آخونـد خراسـانی(۱) و مرحوم آقـا سـید محمـدکاظم طباطبائی یزدی(۲) حاضـر شده ولیکن قسـمت عمده تحصـیلات ایشان در محضر عالم جلیل مرحوم آقا سید محسن(۳) کوه‌کمری تبریزی از اجله شاگردان آقا شـیخ هادی طهرانی بوده است.

دوره تحصـیل مرحوم آیت الله بهبهانی در نجف اشرف جمعاً شش سال بوده و پس از نیل به مقام شامخ اجتهاد و کسب اجازه روایت و اجتهـاد از اساتیـد خـود و مراجع طراز اول عصـر به بهبهـان مولـد و موطن خود مراجعت فرموده و به تـدریس و اقـامه جماعت و سایر وظائف روحانیت پرداخته در این زمان بیشتر از علماء و فقهاء شـهر بهبهان به محضـر ایشان حاضر گردیده و از مشکوه علم و دانش ایشان کسب نور علم و معرفت می‌نموده‌اند و در این سفر در شهر بهبهان متأهل می‌شوند.

سفر مجدد به عتبات:

در سال ۱۳۲۹ (یعنی پس از یک سال توقف در بهبهان) مجدداً به عتبات مراجعت فرموده لکن به واسـطه مساعد نبودن آب و هوا و کسالت ایشان مجبوراً پس از یک سال توقف در سال ۱۳۳۰ به ایران مراجعت می‌نمایند.

در مـدت یـک سـال توقف در نجف حوزه درس و مبـاحثه شـروع نموده و جمعی از فضـلاء طلاب و مشـتغلین به درس ایشان حاضر می‌شده‌اند.

ورود مجدد به بهبهان:

در سال ۱۳۳۰ مرحوم آیت الله بهبهانی از نجف به ایران مراجعت نموده و مجـدداً در شـهر بهبهان سـکونت اختیار می‌نماینـد و مدت هفت سال در آنجا به درس و بحث و مباحثه و تدریس علوم مختلفه مشغول می‌شوند.

۱- . مولی محمد کاظم بن مولی محمد حسین طوسیخراسانی از اجله علماء و فقهاء و مجتهدین و مراجع تقلید ومدرسین حوزه علمیه نجـف و از بنیـان‌گزاران مشـروطه ایرانـاست. در ۱۲۵۵ متولـد و روز سه‌شـنبه ۲۰ ذی‌حجـه الحرام سـال ۱۳۲۹ در نجف اشـرفوفات یـافت. مشارالیه صاحب کتاب بسیار معروف کفایهالاصولاست که از امهات کتب درسـی و از حین تألیف تا کنون مرجع عمومفقهاء و مجتهدین می‌باشد.

۲- . علامـه محقق مرحوم آقـا سـید محمـدکاظم بن عبدالعظیمحسـنی طباطبائی یزدی از اجله فقهاء و مجتهـدین درحـدود سال ۱۲۴۷ در کسـتو، از قرای یزد متولـد گردیـده در یزدو اصـفهان و نجف تحصـیل نموده و از مـدرسن بزرگ و رؤسـاء و مراجع تقلیدگردید. سـرانجام در شب سه‌شـنبه ۲۸ رجب سـال ۱۳۳۷ در نجف اشـرف وفات یافتهـدر یکی از حجرات صـحن شـریف مـدفون گردیـد. معروف‌ترینتألیفـات ایشـان کتـاب عروهـالوثقی است که از کتب معروف فقهیـاست و عمـوم مجتهـدین بر آن حاشیه نوشته‌اند و جمعی دیگر ازفقهاء درباره این کتاب، کتب متعدد نوشته‌اند که از آن جمله است: مستمسک العروه مرحوم آیت الله حاج سید محسن حکیم طباطبائی.

۳- . آقـا سـید محسن حسـینی کوه‌کمری ازمجتهـدین بزرگ و افاضل مدرسـین نجف و اجله شاگردان آقا شیخهادی طهرانی

بوده و پس از فوت استاد حوزه درس در نجف منعقد نموده وبیشتر شاگردان علامه طهرانی به درس او حاضر شدند قبل از سال ۱۳۳۸ وفاتیافته است.

سفر سوم به نجف اشرف:

در سال ۱۳۳۸ بر حسب تقاضای عده زیادی از شاگردان مرحوم آیت الله آقا سید محسن کوه‌کمری استاد ایشان برای سومین بار عازم نجف اشرف و توطن در آن ارض مقدس می‌شوند، پس از تهیه منزل در نجف به وسیله مرحوم حاج باقر بهبهانی از تجار محترم خوزستان مقیم بوشهر و تعهد مشارالیه مخارج حوزه درس ایشان را، به عزم حرکت دادن خانواده خود از ایران به نجف اشرف به ایران و بهبهان مراجعت می‌فرمایند.

در موقع حرکت از بهبهان به نجف خانواده ایشان در شهر رامهرمز بیمار می‌شود و مجبوراً حرکت ایشان به تأخیر می‌افتد. چون فصل زمستان بوده و ضمناً اوضاع شهر نجف هم انقلابی و اعتصاب بوده است و یکی از علماء رامهرمز به نام مرحوم حجهالاسلام آقا سید عبدالله طباطبائی از ایشان دعوت می‌کند که جهت تغییر آب وهوا و پرستاری بیمار به قریه ییلاقی (مال آقا) در دو فرسخی شهر رامهرمز تشریف ببرند، دعوت او را قبول و به مال آقا می‌روند.

اصرار مردم رامهرمز:

در این موقع مردم شهر رامهرمز(۱) از ایشان دعوت می‌کنند در شهر آنان توقف کنند. قرار بر استخاره می شود و استخاره با رفتن به عتبات موافقت نکرده تصمیم به اقامت در شهر رامهرمز می گیرند.

۱- . در معجم‌البلدان (صفحه ۱۷ جلد ۹ چاپ بیروت) می‌نویسد: رامهرمز، و معنی رام بالفارسیه المرادوالمقصود وهرمز احد الاکاسره فکأن هذه اللفظه مرکبه معناها مقصود هرمز او مرادهرمز. وقال حمزه رامهرمز اسم مختصر من رامهرمز اردشیروهی مدینه مشهوره بنواحی خوزستان والعامه یسمونها رامز... ورامهرمز من بین مدن خوزستان تجمع النخل والجوزوالاترنج ولیس ذلک یجتمع بغیرها من مدن خوزستان.

توقف در رامهرمز:

(۱) پس از این جریـان مرحوم آیت الله بهبهانی از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۶۲ یعنی مدت ۲۳ سال در شهر رامهرمز توقف می‌فرمایند و بدین مناسبت به رامهرمزی شهرت می‌یابند.

چهارمین سفر آیت الله بهبهانی به عتبات عالیات کربلا:

در سال ۱۳۶۲ قمری مرحوم آیت الله بهبهـانی برای چهـارمین دفعه به عتبـات مسـافرت می‌نماینـد در این موقع مرحوم آیت الله العظمی آقای حاج آقا حسین قمی که پس از قضایای خراسان به کربلا مهاجرت نموده بودند و در آنجا متوطن گشته از ایشان تقاضا می کنند که در کربلا ساکن شوند.

«مرحوم آیت الله بهبهانی بر حسب تقاضای ایشان در کربلا ساکن گردیده و به تدریس خارج فقه و اصول اشـتغال می‌ورزند و مدت دو سال ادامه می‌یابد در این موقع کتاب مصباح‌الهدایه را تألیف می‌نمایند.

به نقل از آقای علی دوانی که از نجف برای زیارت سرور و سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام به کربلا آمده بودم، در حرم مطهر حضـرت اباالفضل العباس علیه السلام، آیت الله بهبهانی دیدم که مقابل ضریح مطهر ایستاده است و با وقار و خضوع خاصّی که مخصوص به خود آن جناب بود مشغول زیارت است، با تماشای آیت الله بهبهانی و خضوعی که در حال زیارت قمر بنی هاشم علیه السلام داشت، حالی پیدا کرده بودم که قابل وصف نیست.»(۲) (مصحح)

مهاجرت به نجف:

چون شهرت و عنوان علمی مرحوم آیت الله بهبهانی به گوش علماء و فضلاء طلاب نجف می رسد

۱- . رام در لغت به معنای: آرام و قرار و شاد و خرم وخوش و طربو شادی و شـهر و بنا و راستین آمده است و نام روز ۲۱ ماه‌های فرسو نام فرشـته‌ای موکل بر آن روز و لقب پادشاهان هنـد است که به اعتقاد هنـدوانیکی از اسامی خداونـد تعالی است و مخفـف بهرام هم هست و همبه معنی معروف. رام اردشـیر رام گرد رام هرمز نـام شـهریاست از بلاـد اهـواز در حـوالی شوشـتر (فرهنگ نوبهار) حاجی شیروانی در بسـتان‌السیاحه(ص۲۹۶) گویـد: رام هرمز بلوکی است از بلوکـات بهبهان وناحیه‌ای اسـت بهجت‌نشان مابین شوشتر و بهبهان واقع و جوانباربعه‌اش واسع است و جبال و شـمال و مشـرق آن قریه‌ایست و رود بزرگ بهآن قرب می گذرد و برنج بسـیار کشـته می‌شود و قرب سـی پاره قریه معموره در اوست و هوایش گرم آبش نیکو مردمش همگی عربو شـیعی مذهب و مهمان‌دوست و غریب‌نواز و در آن شـیوهممتاز، اشخاص صاحب کمال از آن محال برخاسته‌اند من‌جمله حسن بن فضـل بن سـهلانوزیر سـلطان‌الـدوله دیلمی بـوده انتهی. طول جغرافیـائی شـهر رامهرمز ۴۹ درجـه و ۳۶دقیقـه و عرض جغرافیائی آن ۳۱ درجه ۱۶ دقیقه و ۳۰ثانیه و انحراف قبله آن ۴۳ درجه و ۵۲ دقیقه و ۵۰ ثانیه جنوبغربی است. (معرفهالقبله)

۲- . شرح حال آثار و افکارآیت الله بهبهانی، ص ۱۰۷.

جمعی از دانشمندان آنجا از ایشان تقاضا می‌کنند که به نجف مهاجرت نموده و در آنجا به افاضه و افاده مشغول گردند، مسئول ایشان مورد اجابت قرار گرفته و به نجف مشرف می‌شوند و تا سال ۱۳۶۵ در نجف مشغول تدریس می‌شوند، مدت توقف و تدریس ایشان در نجف شش ماه به طول می‌انجامد.

مراجعت به ایران:

در طول این مدت مکرر مردم رامهرمز به وسیله تلگراف و نامه از ایشان تقاضای مراجعت به رامهرمز را نموده و جداً از ایشان خواستار می‌شوند که به ایران برگشته در شهر آنان به افاده و افاضه مشغول گردند و چون مرحوم آیت الله بهبهانی موافقت نمی‌کردند مردم خوزستان به حضرات آیات الله العظام مرحوم آیت الله آقا سید ابوالحسن اصفهانی و مرحوم آیت الله حاج آقا حسین قمی و دیگر مراجع متوسل گردیده و آنان را واسطه تقاضای خود می‌کنند تا مرحوم آیت الله بهبهانی را به مراجعت به خوزستان راضی نمایند و بالاخره در سال ۱۳۶۵ به ایران مراجعت فرموده و در شهر رامهرمز به تأسیس مدرسه دینیه اقدام نموده و جمعی از فضلاء و مشتغلین را در مدرسه جمع‌آوری نموده و بدین ترتیب حوزه علمیه در آن شهر تشکیل می‌دهند و تا سال ۱۳۷۰ در آن شهر توقف می‌فرمایند. بنابراین مجموع سنواتی که مرحوم آیت الله بهبهانی در رامهرمز سکونت داشته‌اند حدود سی سال می‌گردد.

در خلال این سنوات چندین سفر به مشهد مقدس سفر نموده و مورد استقبال و احترام علماء و دانشمندان قرار می‌گیرند.

مرحوم آیت الله بهبهانی در این مدت سی سال به مناسبت دور بودن از مراکز علمی و شهرهای بزرگ آن چنان‌که باید و شاید شهرت نیافتند و همچنان مجهول‌القدر و خامل‌الذکر باقیماندند.

مسافرت به طهران:

در اواخر ماه رمضان‌المبارک سال ۱۳۷۰ در اثر عارضه کسالت به طهران مسافرت نموده و مدت دو ماه در پایتخت تحت معالجه و درمان قرار می‌گیرند و هر روز عده‌ای از علماء و دانشمندان که صیت فضل و دانش ایشان را شنیده بودند در بیمارستان از آن مرحوم عیادت می‌کنند و بدین ترتیب عده‌ای بیشتر از اهل علم و محترمین به مقامات علمی ایشان واقف می‌گردند.

پس از بهبودی مزاج طبق تجویز پزشکان در شهر اهواز توطن اختیار می‌کنند.

سکونت در اهواز:

همچنان که ذکر شد از اواخر سال ۱۳۷۰ مرحوم آیت الله بهبهانی طبق تجویز پزشکان و استدعای

علماء و فقهاء در شهر اهواز مرکز استان خوزستان توقف و سکونت می‌نمایند، گرچه از زمانی که در رامهرمز ساکن بودند جمع کثیری از مردم آن نواحی از ایشان تقلید می‌کردند لکن از این موقع مرجعیت ایشان کامل‌تر شده و اکثر شهرهای خوزستان از بهبهان و رامهرمز و اهواز و آقاجاری و مسجد سلیمان و آبادان و خرمشهر و بندر معشور و خلف‌آباد و رامشیر و دزفول و غیره عموماً مقلد ایشان می‌شوند، و به خصوص پس از فوت مرحوم آیت الله العظمی حاج سید محسن حکیم طباطبائی و مرحوم آیت الله العظمی حاج سید محمود حسینی شاهرودی تمام مردم جنوب از ایشان تقلید می‌کردند و همچنین بسیاری از مردم اصفهان و شهرهای دیگر نیز از ایشان تقلید می‌نمودند.

مسافرت به خرم‌آباد و بروجرد:

«آیت الله بهبهانی قبل از آغاز انقلاب اسلامی در سال ۱۳۴۱ و چند سال بعد از آن تابستانها به خرم‌آباد می‌رفت و مورد توجه علمای آن شهر مخصوصاً آیت‌الله حاج آقا روح‌الله کمالوند بود. در این سفرها هنگام ورود به شهر مورد استقبال آقایان علما کلًا و مردم قرار می‌گرفت. نماز جماعت را در خانه‌های میزبانان برگزار می‌کرد و مدتی هم نماز را در مدرسه علمیه با حضور طلاب و مردم مختلف اقامه می‌نمود. آیت الله حاج آقا روح الله کمالوند، و آیت الله قاضی خرم آبادی و آیت الله حاج سید عیسی جزائری، و سایر علما و فضلای شهر در بزرگداشت آیت الله بهبهانی، و استفاده از محضر پرفیض آن مرحوم سعی بلیغ مبذول می داشتند.»(۱)(مصحح)

مسافرت به اصفهان:

در تابستان ۱۳۴۵ خورشیدی مرحوم آیت الله بهبهانی جهت تغییر آب و هوا به اصفهان تشریف فرما شدند.

از اوایل ورود ایشان به اصفهان در مدرسه صدر در بازار به تدریس خارج فقه و اصول اشتغال جسته و ظهرها در مسجد شیخ لطف‌الله اقامه جماعت می‌نمودند و از همان روزهای اول فضلاء و دانشمندان اصفهان که قبلاً نام ایشان و مقامات علمیشان را شنیده بودند پروانه‌وار دور شمع وجودشان گرد آمده و از محضر درس ایشان مستفیض شدند و مقدسین و متدینین به جماعتشان حاضر گردیده و هرچه بر مدت اقامت حضرت آیت الله بهبهانی در این شهر افزود مردم از کلیه طبقات بیشتر ارادتمند ایشان شدند به طوری که وقتی عازم مراجعت به اهواز شدند به ایشان پیشنهاد شد که برای همیشه در اصفهان اقامت

۱- . کتاب شرح حال آثار وافکار آیت الله بهبهانی، علی دوانی.

فرمایند.

ولی چون اقداماتی که در خوزستان شروع گردیده بود احتیاج به حضور ایشان در این شهر را داشت و ممکن بود که اگر حضرت معظم‌له برای همیشه ترک اقامت در آنجا را می‌فرمودند کارها تعطیل گردد علی‌هذا قرار بر این شد که مدت شش ماه از سال از اول خرداد تا اوایل آبان در اصفهان تشریف داشته باشند و بقیه سال را در اهواز سکونت نمایند و به همین ترتیب مدت ده سال عمل شد.

حوزه علمیه بهبهان:

مرحوم آیت الله بهبهانی در سال‌هایی که در بهبهان تشریف داشتند حوزه علمیه‌ای تأسیس نموده و عده‌ای از فضلاء در آن شهرستان در خدمتشان تلمذ می‌نمودند.

فاضل متتبع ارجمند آقای حاج شیخ محمد شریف رازی در کتاب گنجینه دانشمندان (صفحه ۲۵۰/۳) برای شهر بهبهان چهار مدرسه دینی نام می‌برد بدین‌قرار:

۱ مدرسه شاه فضل ۲ مدرسه شاهزاده ابراهیم ۳ مدرسه مرتضوی ۴ مدرسه شاه میرعالی حسین. مشارالیه همچنین اسامی ۴۷ مسجد از مساجد بهبهان را نام می‌برد.(۱)

آقای حاج سید فرج‌الله مصطفوی داماد حضرت آیت الله بهبهانی از شاگردان مبرز این دوره می‌باشند.

حوزه علمیه رامهرمز:

پس از آنکه حضرت آیت الله بهبهانی در رامهرمز سکونت نمودند در آنجا مدرسه دینی و حوزه علمیه تشکیل داده و جمعی کثیر از فضلاء و دانشمندان خوزستان در خدمتشان تلمذ نمودند.

فاضل گرامی معاصر در گنجینه دانشمندان (صفحه ۱۷۶/۵) به نام سی مسجد از مساجد این شهر(۲) اشاره نموده و هم در این کتاب در شرح حال حضرت آیت الله می‌نویسد:

معظم‌له در مدتی که در این شهر بنا به اصرار و تقاضای مردم اقامت داشتند خدمات بزرگی انجام داده و حوزه علمیه در آنجا داشته و جمعی از فضلاء و دانشمندان خوزستان از محضرش استفاده می‌نمودند.

حوزه علمیه اهواز:

حضرت آیت الله بهبهانی همچنان که قبلاً متذکر شدیم از سال ۱۳۷۰ تا حین وفات یعنی سال ۱۳۹۵

۱- . لازم به ذکر است که این آمار مربوط به حدود چهل سالپیش می‌باشد و مسلماً این آمار اکنون بیشتر شده است.

۲- . همان.

مدت ۲۵ سال در اهواز ساکن بودند که این مدت به طوری که بعداً متذکر خواهیم شد خدمات زیادی به این شهرستان نمودند از قبیل ساختن مسجد و مدرسه و غیره.

در خلال این مدت مدرسه علمیه و حوزه تدریس خارج فقه و اصول تشکیل داده و عده‌ای از دانشمندان خوزستان را تربیت و تعلیم فرمودند که فعلاً هر کدام در یکی از نقاط خوزستان و غیره به قدر وسع و قدرت خود در ترویج مبانی دین و شعائر مذهب از اقامه جماعت و موعظه و تدریس اشتغال دارند.

شهرستان اهواز از شهرهای قدیمی ایران و در طول تاریخ جماعت کثیری از دانشمندان را در مهد خود پرورده که در کتب رجال و تاریخ به نام آنها اشاره شده است.

در وجه تسمیه این شهر گفته‌اند که اعراب پس از فتح خوزستان نام هرمز اردشیر را که شهری در این ناحیه بود «سوق الاهواز» نهادند و اهواز جمع هوز معرب خوز است و یکی از فضلاء معاصر در مجله هنر و مردم طی مقاله‌ای اظهار نظر می‌کند که کلمه (آز) پسوند مکان است و اسامی شیراز و اهواز و نماز کلماتی مرکب از شیر و آهو و نم می‌باشد.

مزار معروف شهر اهواز بقعه جناب علی بن مهزیار اهوازی از مشرفین به حضور باهرالنور حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه می‌باشد.

واعظ دانشمند معاصر آقای حاج شیخ اسماعیل کلباسی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج میرزا رضا کلباسی اصفهانی متولد در ۱۰ ذی‌الحجه ۱۳۲۲ رساله کوچکی به نام (زیارتگاه اهواز) در شرح حال این بزرگوار تألیف نموده و به چاپ رسیده است.

ذیلاً جهت آنکه خوانندگان محترم بیشتر به اهمیت شهر اهواز پی برند به نام چند نفر از دانشمندان و علماء و محدثین قدیم این شهرستان اشاره می‌شود.

۱ ابو اسحق ابراهیم بن مهزیار مؤلف کتاب البشارات.

۲ ابوالعیناء اهوازی

۳ احمد بن حسین بن سعید اهوازی از اصحاب حضرت رضا۷

۴ ابوالعباس حسن بن هانی اهوازی

۵ حسین بن سعید کوفی اهوازی از اصحاب حضرت رضا و حضرت جواد و حضرت هادی علیهم‌السلام

۶ سهل بن هرون دشت میشانی اهوازی

۷ عبدالله نجاشی حاکم اهواز که از طرف حضرت صادق۷ دو نامه به عنوان او در کتب معروف است.

۸ ابوالحسن علی بن مهزیار اهوازی

۹ علی بن عباس مجوسی اهوازی مؤلف کتاب کامل‌الصناعه

۱۰ محمد بن جبرئیل اهوازی

شهر اهواز پس از فتنه مغول خراب شده و از آنجا بیشتر از دهکده‌ای باقی نمانده بود که در این اواخر آن را خزعلیه می‌گفتند و چون ناصرالدین شاه قاجار درصدد تجدید عمارت آنجا برآمد به نام ناصریه شهرت یافته و در زمان رضاشاه مجدداً به نام اهواز شهرت یافت.

حوزه علمیه اصفهان:

شهر باستانی اصفهان در تمام دوران پرافتخار تاریخی خود از مراکز مهم علم و دانش بوده و در هر عصر و زمانی صدها فقیه و محدث و حکیم و ادیب و فیلسوف و مورخ و واعظ و شاعر در آن می‌زیسته‌اند و ده‌ها مدرسه جهت تدریس و تحصیل داشته و بحمدالله تا کنون یکی از مراکز معتبر دینی و حوزه علمیه آن بعد از قم بزرگ‌ترین و پرمایه‌ترین حوزه‌های علمی شیعه در ایران می‌باشد.

در حال حاضر در اصفهان ۲۶ مدرسه دینی وجود دارد(۱) که به غیر از دو سه عدد از آنها بقیه طلبه‌نشین و صبح و عصر حوزه‌های درس و بحث در آنجا منعقد می‌باشد و صدها طالب علم در خدمت بزرگان و مدرسین به استفاضه و استفاده مشغول می‌باشند.

مدرسه صدر بازار که از آثار خیریه حاج محمدحسین خان صدر اصفهانی است از زمان ساختمان تا کنون از مراکز مهم تدریس علوم دینی می‌باشد و در این اواخر مدرسین و فقهاء بزرگی در آن تدریس می‌نمودند.

اسامی برخی از مدرسین مدرسه صدر در این اواخر (سال ۱۳۵۳ به بعد) که همگی وفات یافته‌اند به قرار زیر است:

۱ آقا سید ابوالقاسم بن سید محمدباقر حسینی دهکردی

۲ آقا سید محمدباقر ابطحی سدهی فرزند سید محمد علی

۱- . البته این آمار مربوط به سال ۱۳۵۴می باشد و بحمدالله اکنون بیشتر شده است.

۳ آخوند ملامحمد حسین بن مولی محمد جعفر فشارکی

۴ حاج سید صدرالدین بن حسن هاطلی کوهپایه‌ای حکیم و مفسر

۵ حاج میرزا رضا کلباسی فرزند میراز عبدالرحیم

۶ آقا شیخ علی مدرس یزدی فرزند میرزا محمد

۷ حاج میر سید علی مجتهد نجف‌آبادی فرزند سید محمد

۸ حاج میرزا علی آقا واعظ شیرازی ابن حاج میرزا علی‌اکبر

۹ آقا سید علی اصغر مدرس نجفی برزانی

۱۰ آقا شیخ محمد حکیم خراسانی

۱۱ حاج شیخ محمد مفید حکیم و فیلسوف

۱۲ آقا شیخ هبهالله هرندی

مرحوم حاج سید صدرالدین صدر در مدت اقامت خود در اصفهان در مدرسه صدر حوزه درس داشتند. و در حال حاضر(۱) حجج اسلام و آیات الله العظام آقایان:

۱ آقای حاج میرزا ابوالحسن آل‌رسول موسوی شمس‌آبادی

۲ آقای حاج شیخ احمد فیاض سدهی

۳ آقای حاج شیخ حسن صافی

۴ آقای حاج آقا حسین خادمی

۵ آقای سید محمدرضا خراسانی

۶ حاج سید عبدالحسین طیب میرمحمد صادقی

۷ آقای حاج سید محمدعلی موحد ابطحی

۸ حاج شیخ محمدجواد اصولی.(۲)

۹ حاج آقا علاءالدین مدرس فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج میرزا سید حسن مدرس میرمحمد صادقی.

۱- . مراد سال ۱۳۵۴ می باشد.

۲- . لازم به ذکر است که مؤلفنام چند تن اخیر را در استدراک کتاب ذکر نموده بودند که در اینجااضافه شد.

۱۰ حاج شیخ علی مشکوتی مؤسس مدرسه علمیه مشکوتیه در سده (همایون‌شهر)

۱۱ حاج میرزا علی آقا میر محمد صادقی فرزند حجهالاسلام حاج سید محمدباقر

۱۲ حاج سید محمدعلی میرمحمد صادقی از علماء و مؤلفین و ائمه جماعت

۱۳ حاج آقا مجتبی میرمحمد صادقی فرزند حجهالاسلام حاج سید محمدباقر

۱۴ آیت الله آقا شیخ مجتبی حاتمی لنکرانی

۱۵ حاج آقا مرتضی مهدوی فرزند سید جلیل‌القدر مرحوم بحرالعطاء موسوی هرستانی

۱۶ حاج شیخ نورالدین قودجانی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج شیخ محمد حسین اشنی

در این مدرسه تدریس می‌نمایند.

برخی دیگر از علماء و مجتهدین و فضلاء اصفهان نیز قدیماً و جدیداً در این مدرسه تدریس می‌نموده و می‌نمایند.

و در بقیه مدارس اصفهان نیز علما ء و دانشمندان به افاده و افاضه مشغول می‌باشند.

شرح حال و گزارش احوال علماء و مدرسین اصفهان را نویسنده در کتاب دانشمندان و بزرگان اصفهان نوشته و به چاپ رسیده است. همچنین تاریخچه مدارس دینی اصفهان را از قدیم‌ترین ایام تا کنون در کتابی به نام: (اصفهان یا دارالعلم شرق) مبسوطاً نوشته‌ام و در آن کتاب مدرسین و علماء ساکن هر مدرسه را نیز به طور تفصیل نام برده‌ام که به چاپ نرسیده است.

فائده: ذیلاً جهت مزید اطلاع اسامی مدارس دینی اصفهان که در حال حاضر موجود و عموماً طلبه‌نشین می‌باشند نقل می... گردد:

۱ مدرسه اسماعیلیه در کوچه قصر منشی

۲ مدرسه الماسیه در چهار سو مقصود

۳ مدرسه امامیه که آن را مدرسه باباقاسم نیز گویند جنب مقبره باباقاسم

۴ مدرسه ترک‌ها در محله درکوشک

۵ مدرسه جده بزرگ در بازار

۶ مدرسه جده کوچک در بازار قهوه کاشی‌ها

۷ مدرسه جلالیه در خیابان احمدآباد

۸ مدرسه چهارباغ که آن را مدرسه سلطانی نیز گویند در خیابان چهارباغ عباسی

۹ مدرسه حاج حسن در جنب مسجد علی

۱۰ مدرسه حاج شیخ محمدعلی نزدیک امامزاده احمد

۱۱ مدرسه درکوشک که آن را مدرسه پاشیر نیز گویند

۱۲ مدرسه ذوالفقار در بازار

۱۳ مدرسه شفیعیه در محله دردشت

۱۴ مدرسه شمس‌آباد در کنار خیابان شیخ بهائی

۱۵ مدرسه صدر بازار

۱۶ مدرسه صدر پاقلعه معروف به مدرسه سیدالعراقین

۱۷ مدرسه صدر خواجو در چهارباغ خواجو

۱۸ مدرسه عربان در جنب بازارچه حسن‌آباد

۱۹ مدرسه کاسه‌گران در بازار ریسمان

۲۰ مدرسه ملاعبدالله در بازار

۲۱ مدرسه میرزا حسین در بازار بیدآباد

۲۲ مدرسه میرزا مهدی در محله بیدآباد

۲۳ مدرسه ناصریه جنب مسجد شاه(۱)

۲۴ مدرسه نوریه در بازار عربان جنب مسجد جامع

۲۵ مدرسه نیم‌آورد در بازار

۲۶ مدرسه هرون ولایت در جنب امامزاده هرون ولایت

مدارس خارج شهر:

۱ مدرسه امامیه در شهرکرد

۲ مدرسه امامیه در همایون‌شهر (سده)

۳ مدرسه ریاضی (حاج شیخ ابراهیم ریاضی) در نجف‌آباد

۴ مدرسه علمیه مشکوتیه در همایون‌شهر (سده)

۱-. این مسجد در حال حاضر به مسجد امام تغییر نامپیدا کرده است.

آیت الله بهبهانی و حوزه علمیه اصفهان:

مرحوم آیت الله بهبهانی از بدو ورود به اصفهان در مدرسه صدر حوزه تدریس و افاضه منعقد فرموده و صبح‌ها از ساعت هفت تا ساعت نه دو جلسه درس داشتند و خارج فقه و اصول مباحثه و مذاکره می‌فرمودند و عده زیادی از فضلاء، طلاب و مشتغلین به محضر ایشان حاضر گردیده و از ایشان بهره‌مند می‌شدند.

روزهای چهارشنبه جلسه درس اصول دین و اعتقادات و اخلاق می‌فرمودند و علاوه بر دانشمندان و دانشجویان دینی عده‌ای از محترمین و فضلاء حتی بازاریان نیز در این جلسه شرکت می‌نمودند و از محضر ایشان مستفیض می‌شدند.

شخصیت علمی:

مرحوم آیت الله بهبهانی بدون تردید یکی از مراجع بزرگ دینی و دانشمندان طراز اول شیعه و از مفاخر اسلام بودند و با وجودی که مدت سی سال از عمر شریفشان در نقطه دورافتاده رامهرمز گذشت که در آنجا از علم و تحصیل خبری نبود اگرچه خود ایشان در این نقطه حوزه علمیه‌ای تشکیل داده و به درس و مباحثه اشتغال داشتند ولی در حقیقت باید گفت که در این مدت ایشان تارک بوده‌اند، با وجود این در اثر حد ذهن و فکر و نقاد و نبوغ و استعداد ذاتی تبحر و استادی خود را در تمام مباحث حفظ کرده بودند و هر مسئله‌ای در هر موضوع در خدمت ایشان عنوان می‌شد بدون درنگ جوابی کافی و شافی بدان داده به طوری که سؤال‌کننده که قبلاً- خود را برای بحث و گفتگو آماده کرده بود از شنیدن جواب سؤال خود و بیان کلیه شقوق و جوانب کار در بهت و حیرت فرو می‌رفت.

دو نفر از فضلاء اصفهان که سال‌ها در حوزه‌های علمی اصفهان و قم تحصیل نموده و خدمت جمعی کثیر از فضلاء و مجتهدین رسیده بودند نقل نمودند که در طول شصت سال عمر مسائل و موضوعاتی لاینحل برای ما درباره اصول اعتقادات و فروع مانده بود که نه خود از عهده آنها برمی‌آمدیم و نه کسانی که با آنها مذاکره می‌نمودیم می‌توانستند ما را قانع کنند، روزی به محضر مرحوم آیت الله بهبهانی حاضر شده و در ضمن بیان مسائل و پرسش از مطالب متنوعه موضوعات مورد گفتگو عنوان گردید ایشان با بیانی بسیار ساده و مستدل جواب پرسش‌ها را داده به طوری که هیچ نقطه ابهامی در آنها باقی نماند، در این وقت ما به احاطه علمی و قدرت حفظ و بیان مرحوم آیت الله واقف شدیم و هرچه بیشتر به خدمتشان رسیدیم بهتر و کاملتر از دریای علوم ایشان کامیاب شدیم. این دو نفر و جمعی دیگر از علماء اصفهان و غیره معتقدند که مرحوم آیت الله بهبهانی از حیث جامعیت در علوم بر اغلب معاصرین مقدم بوده و بلکه در متقدمین نیز کم

نظیر می‌باشند

آقای دوانی در مقـدمه فروغ هـدایت درباره ایشان می‌نویسـد: هنگام بحث و گفتگو در مباحث فقه و اصول او را فقیهی توانا و موقع سؤال از موضوعات کلامی و فلسفی متکلم و حکیمی دانا و در رشته‌های صرف و نحو و معانی و بیان دارای یدی طولا و در تحلیل مسائل معضـله و تجزیه مطالب مشکله محققی مدقق و به طور خلاصه کمتر شخصیت علمی را بدین جامعیت دیده و می‌بینیم.

آقای شریف رازی در گنجینه دانشمندان درباره ایشان می‌نویسد:

معظم‌له بی‌گمان یکی از مراجع بزرگ دینی عصـر خود و از دانشـمندان طراز اول شـیعه به شـمار می‌روند ولی متأسفانه در اثر دوری از سواد اعظم و حوزه‌های علمیه چنان‌که بایـد معرفی نشده و همچنان مجهول القدر مانده‌اند به طوری که هنوز هم اکثر مسلمانان از وجود چنین عالم مبرز و متبحری که در جمیع علوم اسلامی دست دارد بی‌خبر می‌باشند.

نویسـنده گوید: اگر مهاجرت مرحوم آیت الله بهبهانی به اصـفهان و آشنا شدن علماء و دانشمندان این شهر از نزدیک با ایشان نبود تا این حد نیز مردم به مقام علم و دانش ایشان واقف نشده بودند بلکه در اثر مسافرت ده ساله ایشان به اصـفهان و تدریس در حوزه علمیه اصـفهان و مجمع فضـلاء و دانشـمندان تا انـدازه‌ای مردم پی به شخصـیت بارز آن عالم جلیل برده و هر سال بر تعداد ارادتمندان و مقلدین ایشان می‌افزود.

نماز جماعت:

در دو سـال اول ورود مرحوم آیت الله بهبهـانی به اصـفهان ظهرهـا در مسـجد شـیخ لطف‌الله و شب‌هـا و صـبح‌ها در منزل اقامه جماعت می‌نمودند و عده‌ای از مقدسین و محترمین به نماز جماعتشان حاضر می‌شدند.

از سال ۱۳۴۸ خورشـیدی حضـرت علم الاعلام حجهالاسـلام آقای حاج سید محمدرضا شفتی(۱) از ایشـان تقاضا کردنـد که شب‌ها در مسـجد سید که از بناهای علامه جلیل حجهالاسلام مطلق شیعه حاج سید محمدباقر بن محمدنقی موسوی شفتی جد بزرگوار ایشان است اقامه جماعت نمایند و حضرت معظم‌له بنا

۱- . حاج سید محمدرضا شفتی فرزند جهالاسلام حاج سیدمحمدباقر بن حاج سید اسدالله بن حاج سید محمدباقر حجهالاسلام مطلق ازعلماء اخیار و فضـلاء نامدار اصـفهان می‌باشند، در اصفهان و نجف اشرف درنزد بزرگان علم و مجتهدین تلمذ فرموده و اکنون سـال‌هـاست که محراب و منبرمسـجد سـید به وجود ایشان دایر و مزین است. شـرح حال پـدر واجـدادش را در کتاب بزرگـان و دانشـمندان اصـفهان نوشـته‌ام. (البته این عالمجلیـل القـدر سـال هـاست که از دنیـا رحلت نمودنـد و در حال حاضـر بحمداللهفرزند ایشان در همان مکان اقامه جماعت می فرمایند.) (مصحح)

به خواهش ایشان و اصـرار جمعی کثیر از مؤمنین این دعوت را پـذیرفته و تا سال ۱۳۵۳ در ایام توقف خود در اصفهان شب‌ها در این مسـجد نماز جماعت می‌گزاردند و به طور تحقیق می‌توان گفت که نماز جماعت ایشان در تمام مملکت ایران از حیث کمیت و کیفیت بی‌نظیر بود.

و از سال ۱۳۴۹ بر حسب خواهش مرحوم آیت الله حاج شیخ مهدی نجفی(۱) ظهرها نیز در مسجد شاه اقامه جماعت نمودند و جمعی کثیر از عدول و موثقین و فضلاء به جماعت ایشان حاضر می‌شدند.

در ایـام مـاه مبـارک رمضـان نماز جماعت مسـجد شاه از هر حیث بی‌نظیر بود و هر روز چنـدین هزار نفر در موقع ظهر به نماز حاضـر می‌شدنـد به خصوص روزهـای تعطیـل و بالاخص ایام قـدر و به طوری تخمین زده‌انـد تعـداد مأمومین نماز روز ۲۱ ماه مبارک رمضان متجاوز از بیست هزار نفر می‌شد.

نماز عید:

از سـال‌هـا قبل مراسم نماز عیـد فطر در اصـفهان با شـکوه و عظمت خاصـی به وسـیله علماء و ائمه جماعت برقرار می‌شـد و به خصوص به وسیله مرحوم حجهالسلام آقای آقا شیخ محمدباقر زند کرمانی(۲) که از محله طوقچی با جمعی کثیر از مؤمنین با صفوف منظم پیـاده حرکت نموده و در مسـجد مصـلای تخت فولاـد اقـامه می‌نموده و پس از فوت ایشان این مراسم به وسـیله حجهالاسلام آقای حاج شیخ عباس‌علی ادیب حبیب‌آبادی انجام می‌گردد.

در سـال‌هـای اخیر که مرحوم آیت الله العظمی آقای بهبهانی در مسـجد شاه اقامه جماعت می‌فرمودنـد روز عیـد فطر اول وقت مردم در منزل ایشـان حضور یـافته و در خـدمت ایشـان پیاده به سـمت مسـجد شاه حرکت می‌نمونـد. کثرت جمعیت و صـدای تکبیرات آنان منظره‌ای روحانی بسیار جالب توجه داشته هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌نمود.

در سال ۱۳۹۵ (ه ق) که وضع مزاجی حضـرت آیت الله اقتضای شـرکت در جماعت را نـداشت همین مراسم در خـدمت آیت اللهزاده محترم عمادالاسلام آقای مجتهدزاده انجام گرفت.

۱- . مرحوم حاج شیخ مهـدی نجفی فرزنـد مرحوم حاجشـیخ محمدعلی بن حاج شـیخ محمدباقر بن شـیخ محمدتقی بنمحمد رحیم نجفی اصفهانی عالم زاهد فقیه ادیب شاعرکثیرالتألیف در ۱۲۹۸ متولد و در روز ۶ ماه صفر ۱۳۹۳ در اصفهان وفاتیافته و در مشهد مقدس مدفون گردید. شرح حال ایشان را نویسنده در کتابشعرای معاصر اصفهان نوشته‌ام و به چاپ رسیده است.

۲- . مرحوم آقا شیخ محمدباقر زند کرمانی در ۱۳۱۲ در کرمانمتولد گردیده و پس از سال‌ها تحصیلات جدید به قم مهاجرت نموده ودر خـدمت اساتیـد آنجـا بالاـخص مرحوم آیت الله العظمی آقاسـید محمـدحجت تلمـذ فرموده تـا به مقام عالی اجتهاد رسـیده بهاصفهان منتقل گردید و به مصاهرت مرحوم آقا شیخ محمدجعفر بن العلامهالایه آقا شیخ محمد حسین فشارکی نائل گردیده درجمادی‌الثانی ۱۳۸۹ در آلمـان (که برای معـالجه رفته بود) وفاتیـافته در تخت فولاـد اصـفهان در تکیه‌ای مخصوص مذفون گردید. وی را تألیفاتی است: ۱ رساله و فقهاستدالالی ۲ در طهارت الفیوضات اللامعه ۳ تاریخ مختصر نفت وغیره.

توجه آیت الله بهبهانی به تبلیغات دینی:

مرحوم آیت الله بهبهانی به موضوع وعظ و تبلیغ زیاده از حد اهمیت می‌دادند و آن را بهترین سد جهت جلوگیری از پیشرفت و عقاید فاسد و ضد ولایت که از سال‌ها قبل در اصفهان به خصوص شروع شده بود می‌دانستند، بدین جهت در تمام دوره شش ماهه که در این شهر ساکن بودند پس از اقامه جماعت نماز مغرب و عشاء در مسجد سید گویندگان مذهبی منبر رفته و مردم را ارشاد و هدایت می‌نمودند و گاهی وعاظ و خطباء را از شهرهای دیگر دعوت می‌نمودند.

چندین سال خطیب توانا جناب آقای حاج شیخ محمدتقی فلسفی و برخی از سال ها حاج شیخ احمد کافی خراسانی و فخر المحققین اصطهباناتی و دیگران به اصفهان تشریف آورده و مردم را مستفیض نمودند.

«مرحوم آیت الله بهبهانی در امر دفاع از عقاید حقه ی تشیّع خاصه در امر احیاء شعائرالله از جمله عزاداری سیّد و سالار شهیدان حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام و برگزاری مجالس عزاداری اهل بیت : و شرکت در مجالس همّت والایی داشتند. لذا همیشه به شاگردان خود توصیه می فرمود زیاد در مجالس روضه حضرت اباعبد الله الحسین علیه السلام شرکت نمایند و در حد توان ترک نکنند.(۱)

لذا در زمان حیاتشان وقتی که متوجه شدند عده ای راجع به گریه و اشک بر حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام شبهه وارد کردند، به خطبا و وعاظ مشهور وقت امر نمودند تا به شهرها رفته و دو ماه راجع به عظمت اشک و گریه بر اباعبدالله الحسین علیه السلام ایراد سخن نمایند.(۲) و وقتی که عده ای آمدند از ایشان خواستند که حدّ و مرزی در عزاداری حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام قائل شوند ایشان در جواب فرمودند: بنده جرأت نمی کنم در دستگاه حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام اظهار نظر نمایم.»(۳)(مصحح)

از سال ۱۳۹۰ بنا به خواهش حقیر و اصرار جمعی کثیر از مؤمنین صبح‌های ماه مبارک رمضان مرحوم آیت الله بهبهانی به مسجد رضوان که به مسجد کرمانی(۴) نیز شهرت دارد تشریف برده و مؤمنین را به فیض نماز جماعت خود مستفیض می... نمودند.

۱- . به نقل از مرحومآقای فقهی از شاگردان خاص آیت الله بهبهانی.

۲- . کتاب نقد عمر نوشتهشیخ علی دوانی.

۳- . به نقل حجه الاسلاموالمسلمین شیخ مصطفی بهرهمن از فضلای حوزه علمیهاصفهان.

۴- . مسجد رضوان از آثار علامه فقیه مجتهد عالم زاهد مرحومآخوند ملامحمدحسین بن ملا اسدالله کرمانی اصفهانی معروف بهآخوند کرمانی می باشد مشارالیه در حدود سال ۱۲۵۵ در کرمان متولدگردیده و درکرمان و اصفهان در نزد بزرگان علم و دانش همچون حاج شیخمحمدباقر مسجدشاهی و آقا میرزا محمدباقر چهارسوقی تحصیلنموده تا به درجه اجتهاد رسید. سال‌ها در مسند قضاوت و حکومت شرعیاصفهان مستقر و در مدرسه جده تدریس می‌نمود و سرانجام در شب جمعه ۲۱جمادی...

الاولی سال ۱۳۳۰ وفات یافته در مقبره‌ای مخصوص جنبمسجد خود مدفون گردید.

جلسه استفتاء:

مرحوم آیت الله بهبهانی مواقعی که اصفهان تشریف داشتند مرتباً تمام روزها از ساعت ۱۰ صبح به مدت یک ساعت در اتاق بیرونی منزل خود جهت جواب سؤالات و استفتاآت حاضر شده و جمعی از علماء و فضلاء نیز در این جلسه شرکت می... نمودند.

سؤالاتی که رسیده بود یا فرزند ارجمندشان آقای مجتهدزاده و یا عالم محترم آقای حاج میرسید محمد ابطحی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج سید محمدعلی سدهی و یا دیگران می‌خواندند و مرحوم آیت الله بدان‌ها جواب می‌دادند و گاهی به مناسبت حاضرین در مجلس که عموماً از علماء اصفهان و یا علماء خوزستان که به عنوان مهمان در منزل حضرت آیت الله بودند مطالبی اظهار می‌نمودند و با اظهار نظر حضرت آیت الله بحث و گفتگو خاتمه می‌یافت.

تبلیغات:

به طوری که گفته شد مرحوم آیت الله بهبهانی به موضع هدایت و ارشاد مردم بسیار علاقه‌مند بودند بدین منظور در ایام ماه مبارک رمضان و دو ماهه محرم و صفر عده‌ای از فضلاء و طلاب و دانشمندان را به اطراف شهرهاو قراء و قصبات و بین عشایر خوزستان و غیره می‌فرستادند که در سال‌های اخیر تعداد آنها بالغ بر یک صد و پنجاه نفر بود.

این افراد با حقوقی که از طرف حضرت آیت الله بهبهانی به آنها پرداخت می‌شد به سمت مأموریت خود رفته و با کمال دلگرمی و پشتکار به فعالیت مشغول می‌شدند و در تمام موارد موفقیت با آنها بود.

فرقه ضاله در برخی از دهات خوزستان که در مدت سال کمتر روحانیون و وعاظ و مبلغین بدانجاها می‌رفتند رسوخ نموده و عده‌ای از افراد ساده‌لوح را فریب داده و منحرف ساخته بودند به مجردی که خبر به ایشان رسید بدون درنگ مبلغینی دانا و خردمند بدان قراء روانه کرده و یا حکمت و موعظه حسنه منحرفین را به راه راست برگردانده و دستگاه تبلیغاتی پوشالی فرقه گمراه را از هم متلاشی کرده که بحمدالله دیگر در آن حدود فعالیتی ندارند.

سرپرستی طلاب دینی:

مرحوم آیت الله بهبهانی زندگانی خصوصی طلاب را کاملاً مورد توجه داشته و هیچ‌گاه از آنان بی‌خبر نبودند. از سال‌ها قبل از آنکه به اصفهان تشریف بیاورند ماهیانه به طلاب خوزستان (بهبهان اهواز رامهرمز) مرتباً شهریه می‌پرداختند و دارالعلم را در اهواز با کلیه وسایل جهت آنان بنا کردند و از سالی که

به اصفهان تشریف‌فرما شدند طلاب و دانشجویان این شهر نیز از دریافت شهریه ایشان بهره‌مند شدند. خوشبختانه تعداد محصلین دینی این شهر نسبتاً زیاد است همچنین طلاب همایون‌شهر، نجف‌آباد و شهرکرد نیز ار دریافت شهریه بی‌نصیب نبودند.

طلاب بهبهانی (طلاب خوزستان) ساکن قم نیز مورد توجه و عنایت ایشان بوده و به ایشان نیز شهریه پرداخت می‌شد.

از سال ۱۳۹۱ که جمعی از طلاب به حکم اجبار از نجف اشرف به ایران مهاجرت نمودند و در قم ساکن شدند نیز از کمک مرحوم آیت الله بهبهانی بهره‌مند می‌شدند.

مسافرت‌ها:

مرحوم آیت الله بهبهانی در طول عمر پرافتخار خود دو سفر به مکه معظمه مشرف شده و چندین سفر به عتبات عالیات سفر نموده و سفرهای متعددی به مشهد مقدس مشرف شدند.

آخرین سفر مرحوم آیت الله بهبهانی به مشهد مقدس در سال ۱۳۵۲ خورشیدی بود که در آن شهر مقدس مورد کمال تجلیل و احترام از طرف کلیه علماء و دانشمندان بالاخص مرحوم آیت الله العظمی آقای میلانی(۱) قرار گرفتند.

در این سفر از طرف معظم‌له به طلاب مشهد نیز مبلغی به عنوان شهریه پرداخت گردید.

در مراجعت در تهران و قم نیز علماء و مجتهدین از ایشان تجلیل نمودند و به خصوص در قم در منزل حضرت امام خمینی (ره)(۲) وارد شده و تمام علماء و مراجع از ایشان دیدن کردند.

۱- . آیت الله العظمی حاج سید محمدهادی بنسید جعفر میلانی از اعاظم علماء و مجتهدین و مراجعتقلید ساکن مشهد در ۱۳۱۳ق متولد و در شب جمعه ۲۹ رجب ۱۳۹۵ در مشهد مقدس وفاتیافت. وی را تألیفاتی است در فقه و اصول همچنینتقریرات استادان خود: فاضل ایروانی و اردبیلی وحاشیه توضیح‌المسائل (۳۴۱ معجم رجال الفکر والادب وفیاتالاعوام) و رساله مناسک حج.

۲- . به نقل از خطیبدانشمند حجه الاسلام والمسلمین شیخ عبد السید محمودیبهبهانی. (مصحح)

استقبال علماء و مردم اصفهان از حضرت آیت الله بهبهانی:

در سال‌هائی که قرار بود ایام تابستان مرحوم آیت الله بهبهانی به اصفهان تشریف‌فرما شوند از اواسط اردیبهشت ماه فضلاء و طلاب همچنین مقدسین و مردم دیندار در موقع برخورد به آشنایان متشاقانه ساعت و روز ورود ایشان را از همدیگر می... پرسیدند.

معمولاً در اواخر اردیبهشت ایشان به اصفهان وارد می‌شدند از ساعت‌ها قبل از رسیدن طیاره(۱) حامل ایشان، هزاران نفر از مردم اصفهان زن و مرد در فرودگاه حاضر شده و همگان چشم به آسمان دوخته و گوش فرا می‌دادند تا صدای طیاره را بشنوند و یا آنکه آن را ببینند. وجود علماء و مدرسین و طلاب بیشتر از همه در جمعیت جلب توجه می کرد به مجرد آنکه طیاره می‌نشست و ایشان و همراهان دم در ظاهر می‌شدند فریاد صلوات مردم که ساعت‌ها بود در آنجا منتظر بودند بلند شده و اشک شوق در دیده‌ها ظاهر می گردید. حضرتش با کمال احترام درحالی که علماء و محترمین اطراف ایشان را گرفته بودند در ماشین مخصوص نشسته و سیل جمعیت پیاده و سواره و دوچرخه‌سوار به سمت شهر و منزل ایشان در حرکت می‌آمدند صدها ماشین سواری در پشت سر ماشین ایشان و دوچرخه‌سواران در جلو و پیادگان در اطراف ماشین حرکت می کردند. منظره دیدنی بود و این کیفیتی است دیدنی نه شنیدنی و تعریف کردنی.

کثرت جمعیت به حدی بود که گاهی فاصله فرودگاه تا منزل را در مدت دو ساعت طی می‌نمودند.

و بدین حالت در منزل ایشان که در خیابان مشیر انصاری از خیابان‌های فرعی خیابان هاتف بود وارد می شدند.

در اینجا نیز جمعیت زیادی منتظر وصول ماشین حضرت آیت الله بودند.

مرحوم آیت الله بهبهانی پس از رسیدن به منزل و اندکی استراحت به بیرونی تشریف آورده و از مردم که به ملاقات و دست... بوسی ایشان آمده بودند دیدن می‌فرمودند.

مدت سه روز و گاهی تا یک هفته مردم اصفهان از هر طبقه و دسته گروه گروه به منزل ایشان وارد شده و افتخار دست‌بوسی حاصل نموده و خارج می‌شدند.

تمام علماء و مدرسین و ائمه جماعت و وعاظ و طلاب اصفهان بدون استثناء در این روزها شرفیاب شده و از محضر مبارک حضرت آیت الله کامیاب می‌شدند.

۱-. هواپیما

بدرقه کردن مردم از حضرت آیت الله:

روز قبل از حرکت مرحوم آیت الله بهبهانی به اهواز ظهر در مسجد شاه و شب در مسجد سید حجهالاسلام پس از ادای فریضه مراسم تودیع به وسیله یکی از گویندگان و وعاظ اصفهان آقای کلباسی یا آقای معزی و یا غیر آنها به عمل می‌آمد.

فردای آن روز یعنی روز حرکت به همان کیفیت روز ورود جمعیت در منزل ایشان گرد آمده و ایشان را تا فرودگاه بدرقه می‌کردند و به خلاف روز ورود گریه فراق و اشک حسرت در دیدگان عموم ظاهر بود.

در فرودگاه تمام علماء و مدرسین و طلاب حاضر بودند و معمولاً ـ حضرت آیت‌الله آقای حاج میرزا ابوالحسن آل‌رسول شمس‌آبادی دعای سفر را خوانده و به امید مراجعت ایشان حضرتش را بدرود می گفتند.

نویسنده این سطور که خود در تمام سال‌ها در حین ورود و هنگام مراجعت حضرت آیت الله بهبهانی افتخار حضور در این مراسم را داشته‌ام نمی‌توانم با عبارت، بیان کننده احساسات مردم باشم.

یعنی الفاظ قادر نیستند که مبین شوق و حسرت مردم در این دو وقت باشند.

اشعار در مدیحه حضرت آیت الله بهبهانی:

عده‌ای از شعرای اصفهان و غیره در ستایش مرحوم آیت الله بهبهانی اشعاری نغز سروده‌اند که نویسنده را در حال حاضر دسترس به همه آنها نیست ذیلاً چند سطر از قصیده آقای محمدحسن خزدوز معروف به مداح‌زاده از فرهنگیان اصفهان و از مداحین و خدمتگذاران استان مقدس حضرت ابی‌عبدالله الحسین۷ را به عنوان نمونه نقل می‌کنیم.

ای خدایت داده جا بر مسند عز و وقار حجه الاسلام و پشتیبان دین حامی شرع علم و حلم و زهدو تقوی پیشه کردی در جهان افتخار هر کسی باشد ز جد و باب خویش ملجاء خلق جهان و مرجع تقلید ناس نام نیکویت علی ای سید عالیجناب چند بیتی زاده مداح در وصفت سرود

در پناه حضرت قائم شه ذوالاقتدار آیت الله زمانه شرع را دائر مدار جد و بابت را بود بر چون تو فرزند افتخار خوش دو گیتی را مسخر کرده‌ای از این چهار مسجد و محراب و منبر از وجودت برقرار شهرتت شد بهبهانی قدرتت باد استوار یعنی از وصف کمالاتت یکی از صد هزار

آقای فضل‌الله اعتمادی متخلص به برنا از شعرای معاصر اصفهان در سال ۱۳۴۶ در موقع مراجعت مرحوم آیت الله بهبهانی به اهواز اشعار زیرا را که در مدیحه و ستایش ایشان سروده بودند در فرودگاه در حضور چندین هزار نفر بدرقه‌کنندگان از معظم‌له قرائت کردند (نقل از مقدمه فروغ هدایت، ص۱۷).

طالبی باشی به عزت هم قران رو پی کسب کمال و زهد و علم باش از دل خادم دین مبین رهنمای خلق شو در راه دین همچنان سید علی میر زعیم حجه الاسلام دانای فهیم آنکه هر جا پا نهد پروانه‌وار رأی او حجت برای مسلمین نور علم از عارض او آشکار من چه در توصیف او گویم که هست ای مهین روحانی عالی‌مقام نیست برنا اهل تلبیس و ریا فارغی هم تو ز توصیف و ز مدح سر بر آرد چون زمشرق آفتاب لیک منظورم از این اشعار نغز می‌شود از دوریت دل‌ها غمین یک دو مضمون آورم از رودکی اصفهان چون آسمان و تو مهی اصفهان چون بوستان و تو گلی می‌روی اکنون که سوی شهر خویش

باش در کفر حیات جاودان خویش را از قید دنیا وا رهان پیرو احکام قرآن شو زجان یار مردم باش از پیر و جوان بهبهانی فخر زهاد زمان آیت الله خلیق مهربان خلق گیرندش چو شمعی در میان امر او برهان برای شیعیان از جبینش پرتو ایمان عیان قلزمی از فضل و دانش بیکران کز علومی شهره در دار جهان نیست برنا مدح‌گوی و مدح‌خوان چون عیان را نیست حاج بر بیان قرص آن باشد دلیلی بهر آن نکته‌ای باشد که آرم بر زبان همچنان کز دیدنت شد شادمان آن حیکم دورهٔ سامانیان می‌روی ای مه چرا از آسمان می‌روی ای گل چرا از بوستان زود باز آ زود سوی اصفهان

اخلاق و صفات:

مرحوم آیت الله بهبهانی در جمیع فضایل اخلاقی و خصائص انسانی یگانه و بی‌همتا بودنـدو این مطلب قولی است که جملگی بر آننـد. در صـفا و معنـویت و بی‌آلایشـی و سـادگی و خـالی بودن از هر گونه هوای نفس و حفـظ جنـاح و دوری از تعینـات صوری در نزد عموم طبقـات بالاـخص علمـاء و روحانیون مشار با لبنان بودنـد و کمتر عالمی را من حیث‌المجموع دارای چنین صفـات بـارز سـراغ داریم. گرچه عموم مجتهـدین و مراجع تقلیـد کثرالله امثـالهم و متع الله المسـلمین بطول بقائهم در اخلاق و صفـات و ملکـات از عموم مردم ممتازنـد و به نـدرت می توان در آنان نقطه ضـعفی یا ترک اولائی یافت، اما مرحوم آیت الله بهبهانی قـدس الله روحه العزیز بلاشک در فضایل نفسانی از جمیع کسانی که در زمان ما بوده‌انـد و درک فیض از محضـرشان کرده‌ایم بهتر و والاتر بودند.

فضایل نفسانی:

همان‌طور که بیان گردید مرحوم آیت الله بهبهانی در مکارم اخلاق بی‌نظیر بودند.

در اینجا چند صفت از فضایل ایشان را که بیشتر جلب توجه می‌کرد برای نمونه یادآور می‌شوم.

۱ تواضع و فروتنی:

از سخنان منسوب به پیغمبر اکرم۹ که فرمودند: تواضعوا و جالسوا المساکین تکونوا من کبراء الله و تخرجوا من الکبر(۱)؛

یعنی: فروتنی کنید و با فقیران همنشینی نمایید تا در نزد خداوند بزرگ شوید و از تکبر برکنار مانید.

و هم از فرمایشـات امیرالمؤمنین علی۷ است که فرمودنـد: تواضـع لله یرفعـک و تواضع المرء یرفعه(۲)؛ یعنی: به خاطر خـداوند فروتنی کن تا خداوند مقام تو را بالا ببرد و فروتنی مرد موجب بلندی مقام او می گردد.

مرحوم آیت الله بهبهـانی عالمی متواضع بود نسبت به کوچک‌ترین افراد از هر طبقه بالاخص اهل علم نهایت احترام را رعایت می‌فرمـود و در مـوقعی که کسـی بر او وارد می‌شـود و یـا می‌خـواست از خـدمتش مرخص شـود بـا وجـود ضـعف کلی که به خصوص در این سال آخر برایشان مسـتولی شده بود در برابر او بلند می‌شد و نسبت به او تواضع می‌نمودند گرچه احدی چنین انتظاری از ایشان نداشت.

این صفت ایشان موجب آن گردیده بود که همه ارادتمندان و دوستان ایشان و حتی کسانی که به مناسبتی با

۱- . نهج‌الفصاحه، چاپ تهران، نشر دنیای دانش، ص۳۹۲،حدیث ۱۱۸۶.

۲- . تصنیف غررالحکم و دررالکلم، نشر دفتر تبلیغات قم،ص۲۹۴، حدیث۵۱۶۵ و ۵۱۶۶.

ایشان مخالف بودنـد در برابر وی سـر تعظیم فرود می‌آوردنـد و در حضورش خاضع و خاشع بودند و این همان بلند گردانیدن خداوند است مقام ایشان را که در احادیث منقوله بدان اشاره شده است.

۲ صبر:

از رسـول اکرم۹ نقـل شـده است کـه فرمودنـد: الصـبر والاحتسـاب افضـل مـن عتـق الرقـاب و یـدخل الله صـاحبهن الجنه بغیر حساب(۱).

یعنی شکیبائی و سکون بالاتر است از آزاد کردن بندگان.

و خداوند صاحب این خصلت را بدون حساب داخل بهشت می گرداند.

۳ حلم و بردباری و سکوت:

قال ابوالحسن۷: من علامات الفقه: الحلم و العلم و الصمت.

انّ الصمت باب من ابواب الحکمه، انّ الصمت یکسب المحبه انه دلیل علی کل خیر.(۲)

در بحارالانوار در باب عقل و جهل در جلد یکم از حضرت امام موسی بن جعفر۷ روایت می‌کند که آن حضرت فرمودند:

از نشانه‌های علم و دانش و فقه: بردباری و دانش و سکوت است.

همانا سکوت دری است از درهای حکمت و موجب محبت شود و راهنمای تمام نیکی‌هاست.

و از حضرت امیرالمؤمنین علی۷ روایت شده است که فرمودند: علیک بلزوم الصمت فانه یلزمک السلامه و یؤمنک الندامه(۳) .

یعنی: بر تو باد به ملازمت خاموشی بدرستی که خاموشی با سلامتی تو همراه است و تو را از پشیمانی دراماان دارد.

مرحوم آیت الله بهبهانی در این صفات انسانی: حلم و سکوت ممتاز بودند. کمتر در مجالس صحبت می فرمودند و آنچه می... گفتنـد همگی علم و حکمت و پنـد و انـدرز بود. کمتر ابتـداء به سـخن می‌نمودنـد و بیشتر گفته‌های ایشان در جواب سؤالات افراد بود. سـنجیده و شـمرده سخن می گفتند و کلام را درخور فهم سؤال‌کننده و مخاطب اداء می نمودند. در تألیفات خود نیز این نکته را بیشتر رعـایت می‌نمودنـد. مثلاً کتاب های بیست پرسـش و سـی پرسـش را چون جهت افراد متوسط اجتماع و عوام تألیف فرمودند جواب‌ها را با عبارات ساده و عوام هم مرقوم

۱- . نهج الفصاحه، ص ۵۴۸ ح ۱۸۶۱.

۲- . الکافی ج ۲، ص ۱۱۳، باب الصمت و حفظ السان
۳- . تصنیف غرر الحکم و درر الکلم ص ۲۲۱۶ ح ۴۲۵۶.

داشته‌اند و در کتاب‌های دیگر بالاخص کتاب مصباح‌الهدایه پایه سخن را بالا برده و درخور فهم افراد دانشمند و تحصیل‌کرده نوشته‌اند.

۳ صبر و وارستگی:

مرحوم آیت الله بهبهانی در این دو صفت نیز ممتاز بودند.

در دوران زندگی خود زحمات و مشقات زیادی به ایشان روی کرده بود و در برابر آنها صبر نمودند. در برابر بزرگ‌ترین مصیبت‌ها که مرگ فرزند باشد هیچ‌گاه شکیبائی را از دست ندادند و عملی و سخنی که خلاف رضای خداوند باشد از ایشان دیده و شنیده نشد بلکه با کمال متانت دیگران را نیز در این مصائب تسلی می‌دادند. در پیش‌آمدهای سخت بیشتر به خداوند متعال توجه می‌نمودند و شکر نعمت‌های او را به جای می‌آوردند به طوری که در روز اول فروردین سال ۱۳۵۳ که فرزند دانشمندشان مرحوم آقا سید جعفر وفات یافت همه نگران بودند که این خبر وحشت اثر را چگونه می‌توان به ایشان گفت اما چه باید کرد در هر حال باید ایشان را آگاه ساخت پس از آنکه عده‌ای از علماء و پزشک مخصوص در خدمتشان حاضر شده و به هر کیفیتی بود به ایشان اطلاع دادند ایشان همچنان که جد بزرگوارشان رسول اکرم۹ در مرگ فرزندش جناب ابراهیم فرمود: -دلم می‌سوزد و اشکم جاری می‌شود لکن حرفی که مخالف رضای خداوند باشد نمی‌گویم- عمل فرمودند. در سوگ فرزند گریه کردند لکن صبر و متانت را از دست نداده و فرمودند، مسجد برویم و نماز بخوانیم. عمل ایشان نمونه‌ای از ایمان راسخ و یقین کامل و نفس مطمئن بود و ضمناً عمل به دستورات اسلام و قرآن و روش اولیاء دین :.

آنچه از صفات بارز و اخلاق ایشان گفته شود حق مطلب اداء نشده و نکته‌های ناگفته زیاد است به همین قدر اکتفا می‌شود:

«در شماره دوم مجله درس‌هایی از مکتب اسلام مورخ محرم ۱۳۹۶ (صفحه ۱۴۲) مقاله مختصری در شرح حال مرحوم آیت الله بهبهانی به عنوان مرد علم و فضیلت نوشته در آنجا گوید:

مرحوم آیت الله بهبهانی علاوه بر مراتب علمی و فقاهت از نظر زهد و تقوی، پیراستگی و بی‌آلایشی، تواضع و فروتنی در درجه بس ممتاز قرار داشت و بیش از آنکه سخن بگوید به فکر و اندیشه می‌پرداخت و جز در مواقع لزوم کمتر سخن می... گفت و در تشریح نظرات خویش و دیگران آداب محاوره را رعایت کرده و در تعظیم بزرگان می کوشید.»(۱)

۱- . این قسمت که در کروشه قرار گرفته است در مستدرک کتاب نقل شده بود که به اینجا انتقال داده شد.

آثار جاویدان مرحوم آیت الله بهبهانی:

اشاره

آثاری که از مرحوم آیت الله بهبهانی پس از فوتشان باقی مانده است را در چهار قسمت ذکر می کنیم:

۱ تألیفات

۲ شاگردان

۳ آثار خیریه

۴ اولاد و اعقاب

۱ تألیفات

اشاره

عن علی علیه السلام: عقول الفضلاء اطراف اقلامهم.(۱)

خرد دانشمندان در پیرامون نوشته‌های آنان است.

یعنی از نوشته‌ها و تألیفات افراد می‌توان به میزان عقل و اندیشه آنان پی برد.

مرحوم آیت الله بهبهانی به گواهی عموم دانشمندان در جمیع علوم عقلی و نقلی و فقه و اصول و تفسیر و کلام و حکمت و ادب صاحب نظر بودند در هر یک از آنها تألیفاتی از خود به جای گذاردند.

در دوره تحصیل تقریرات اساتید خود را می‌نوشتند و آنها را محفوظ نگاه می‌داشتند که عموم آنها به طبع نرسیده است. همچنین جزوات و یادداشت‌های دیگری مخطوط دارند.

ذیلاً به نام کتب چاپ شده ایشان اشاره می‌شود.

۱ اساس النحو در علم نحو که با سبک مخصوصی مباحث مختلفه علم نحو را مورد مداقه و بحث و گفتگو قرار داده‌اند و برخی از اشتباهات دانشمندان این علم را روشن ساخته و در آن نظریات تازه‌ای اظهار نموده‌اند. کتاب به زبان عربی تألیف شده و به چاپ رسیده است.

۲ الاشتقاق در اطراف حدیث ابی‌الاسود دئلی مروی از حضرت علی۷

نام دیگر این کتاب: کشف الاستار عن وجه الاسرار المودعه فی الروایه الشریف منسوب به حضرت علی۷ منقول از ابی‌الاسود دئلی است.

کتاب به زبان عربی تألیف شده و در سال ۱۳۸۱ قمری در ۱۷۱ صفحه به طبع رسیده است.(۲)

۱-. بر حسب تتبع ما این روایت در مصادریافت نشد.

۲-. این دوکتاب اخیراً با تحقیق آیت الله شیخ محمد حسیناحمدی شاهرودی به چاپ رسیده است.

۳ بیست پرسش و پاسخ آن در پیرامون مباحث اعتقادی به زبان فارسی و مطبوع و در حقیقت بیست و یک پرسش است که افراد مختلف و به خصوص دانشمند محترم آقای دوانی از ایشان پرسش نموده و هم ایشان جواب‌های مرحوم آیت الله بهبهانی را تجزیه نموده و بدین صورت درآورده‌اند.

این پرسش‌ها و پاسخ‌های آنها یک بار در سال ۱۳۳۴ شمسی به طبع رسیده است و در سال ۱۳۴۹ مجدداً با مقدمه و تحشیه و تحریر و تنظیم فاضل معاصر آقای دوانی در ۸۴ صفحه به سرمایه آقای حاج آقا رضا عمادزاده اصفهانی در قم به طبع رسیده و رایگان در اختیار علاقمندان قرار گرفته است.

۴ التوحید الفائق فی معرفه الخالق.

۵ جامع المسائل رساله علمیه. این کتاب جامع‌ترین رسائل عملیه است که از طرف مراجع تقلید به فارسی نوشته شده است و در حدود هفتصد مسئله و فرع اضافه بر کتاب توضیح المسائل مرحوم آیت الله العظمی آقای بروجردی دارد و چاپ ششم آن در ۵۶۰ صفحه در سال ۱۳۳۸ در قم انجام گردیده است.

۶ القواعد الکلیه فیما بیتنی علیه کثیر من معضلات مسائل الفقه و الاصول. در دو مجلد عربی جلد اول در ۱۳۳۳ در ۲۸۷ صفحه و جلد دوم در سال ۱۳۸۰ در ۲۳۲ صفحه به چاپ رسیده است.

۷ حواشی بر رساله توضیح‌المسائل مطبوع.

۸ حواشی و تعلیقات بر عروه‌الوثقی مرحوم آیت الله آقا سید محمدکاظم طباطبائی یزدی که مستقلاً در ۱۲۰ صفحه در سال ۱۳۹۰ در قم به طبع رسیده است.

۹ حواشی بر وسیله النجاه مرحوم آیت الله آقا سید ابوالحسن اصفهانی که در سال ۱۳۹۳ در حاشیه کتاب مزبور در تهران به طبع رسیده است.

۱۰ رساله عملیه مطبوع در تهران.

۱۱ سی پرسش و پاسخ آن در پیرامون موضوعات اعتقادی فارسی مطبوع.

در این کتاب ۲۱ پرسش که قبلاً به نام بیست پرسش ذکر شد با نه سؤال دیگر ضمیمه شده است.

۱۲ فواید هشتگانه در سال ۱۳۳۴ شمسی در ۶۰ صفحه در تهران با تصحیح و پاورقی فاضل ارجمند آقای حسن مصطفوی به طبع رسیده است.

۱۳ چهل پرسش و پاسخ که همان سی پرسش و پاسخ است در بازنگری آخر و پاورقی های تازه به صورتی کامل، به نام

مباحثی در معارف اسلامی توسط شیخ علی دوانی چاپ و منتشر گردیده است.(1)

1- . به نقل از شرح حال افکار و آثار آیت الله بهبهانی،علی دوانی

۱۴ مصباح الهدایه فی اثبات الولایه در شرح چهل حدیث در تفسیر چهل آیه از آیات قرآن کریم در فضائیل و مناقب اهل بیت عصمت و طهارت : بالاخص ولایت حضرت امیرالمؤمنین۷

کتابی بسیار نفیس و ارزنده و در موضوع خود از بهترین کتب مؤلفه می‌باشد.

این کتاب به زبان عربی در سال ۱۳۶۴ در کربلا تألیف شده است و یک مرتبه در سال ۱۳۶۶ در تهران و دیگر بار در ۱۳۸۷ در اصفهان به چاپ رسیده است. (۱)

این کتاب از اول مورد نظر و دقت علماء و متکلمین قرار گرفته و تا کنون سه بار ترجمه شده و به چاپ رسیده است.

ترجمه اول بوسیله مرحوم حجهالاسلام حاج سید محمدرضا شفیعی دزفولی از شاگردان مرحوم آیت الله بهبهانی انجام گرفته و به نام مفتاح العنایه در ترجمه مصباح الهدایه به طبع رسیده است.

ترجمه دوم: کتاب مفتاح العنایه مورد توجه و مطالعه دانشمندان فارسی‌زبانان قرار گرفت و در مدت زمانی کمی نسخ آن نایاب شد چون آن را مجدداً خواستند به طبع برسانند دانشمند گرامی آقای حاج شیخ علی دوانی در این ترجمه تجدید نظر نموده و برخی از عبارات آن را اصلاح کرده و توضیحاتی در پاورقی بدان افزودند و آن را به نام شاهراه هدایت در سال ۱۳۷۶ به چاپ رسانیدند.

ترجمه سوم: چون آقای دوانی کتاب شاهراه هدایت را آماده چاپ نمودند متوجه اهمیت کتاب و موضوع آن شده و بر آن شدند که مجدداً ترجمه‌ای از آن نمایند و در پاورقی، احادیث متن را که عموماً از مآخذ شیعه و کتاب غایهالمرام محدث عالیقدر سید هاشم بحرانی بود با کتب اهل سنت مطابقت دهند و این عمل را انجام داده و بدان جهت بر اهمیت ترجمه خود که به نام فروغ هدایت نامیده شده است افزودند. کتاب در سال ۱۳۴۶ خورشیدی در قم به طبع رسیده است.

آقای دوانی در مقدمه فروغ هدایت (ص ۲۰) می‌نویسد:

این کتاب در میان کتب شیعه و سنی مشابه زیاد دارد. معروف‌ترین آنها کتاب اربعین حافظ ابونعیم اصفهانی از علمای اهل سنت(۲).

و اربعین شیخ بهائی از دانشمندان شیعه است.

ولی آنچه مسلم است و می‌توانیم با مقایسه آنها به صراحت بگوییم این است که: این کتاب بر تمامی

۱- . اخیراً باتحقیق آیت الله رضا استادی بچاپ رسیده است.

۲- . حافظ ابونعیم اصفهانی به گواهی بزرگانعلمای شیعه از علمای ما و از اجداد علامه مجلسی رضوانالله علیه می‌باشد،

(مهدوی)

اربعین‌ها و حتی سایر کتب کلامی مشابه خود فرق بارز دارد زیرا مؤلف عالیقدر آن حضرت آیت الله بهبهانی از اعاظم فقهاء و مجتهدین شیعه است و گذشته از فقه و اصول که رشته تخصصی معظم‌له است در علوم ادبیات عرب نیز احاطه سرشار دارند و در مباحث صرف نحو و معانی و بیان هم صاحب نظر می‌باشد.

به همین جهت در این کتاب چه هنگام تحقق در پیرامون آیات و چه در موقع بحث و بررسی روایات شیعه و سنی تا آنجا که میسر است آیات را از جنبه ادبی به همان گونه که صادر شده است مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند.

و چنان‌که ملاحظه می‌کنید حق مطلب را به خوبی اداء کرده‌اند و سپس به نقل شواهدی از اهل تسنن می‌پردازند.

۱۵ مقالات حول مباحث الالفاظ در علم اصول فقه جلد اول آن در سال ۱۳۳۵ شمسی در ۱۸۹ صفحه به زبان عربی در تهران به چاپ رسیده است.(۱)

۱۶ هدایهالحاج در مناسک حج فارسی چاپ پنجم آن در سال۱۳۹۵ در اصفهان به طبع رسیده است.

چاپ کتب دیگران:

مرحوم آیت الله بهبهانی قدس الله روحه العزیز نسبت به علمای گذشته به خصوص اساتید خود کمال احترام را رعایت می‌نمودند. در هیچ مجلسی از خود و آثار خودشان حرفی به میان نمی‌آوردند و اگر دیگران نیز مطلبی در این باره اظهار می‌کردند با سکوت دائمی خود با آنها مواجه می‌شدند و در موقع سخن موضوع را به ذکر علماء گذشته و داستان‌های آنان و تألیفاتشان می‌کشانیدند.

و این صفت یکی از صفات بارز آن مرحوم بود.

به دستور مرحوم آیت الله بهبهانی چندین کتاب از آثار علمای گذشته به طبع رسیده است که از آن جمله است:

۱ ترجمه توحید مفضل از آثار علامه بزرگوار مرحوم مجلسی رضوان الله تعالی علیه.

۲ التوحید از مؤلفات عالم نحریر آقا شیخ هادی تهرانی استاد استاد ایشان در ۱۰۵ صفحه به سال ۱۳۹۱ به چاپ رسیده است.

۱- . اخیرا باتحقیق حجه الاسلام والمسلمین شیخ امیر خداوردی بهچاپ رسیده است.

۳ ذخائر النبوه در خیارات از مؤلفات آقا شیخ هادی تهرانی سابق‌الذکر به عربی در ۲۶۱ صفحه به سال ۱۳۹۰ به چاپ رسیده است.

۴ الرضوان در صلح. از آثار آقا شیخ هادی(۱) به عربی ۱۷۴ در صفحه در سال ۱۳۹۰ به ضممیمه ذخائرالنبوه در یک مجلد به چاپ رسیده است.

۵ الصوم: رساله در صوم به عربی در ۶۲ صفحه به سال ۱۳۹۱ به طبع رسیده است.

۶ ودایع النبوه در ولایت و مقتل به عربی در ۱۲۷ صفحه در سال ۱۳۹۱ قمری به ضمیمه کتاب التوحید و رساله در صوم در یک مجلد به نفقه آقای حاج مهدیخان شیرانی اصفهانی به چاپ رسیده است.

۷ ودایع النبوه جلد دوم در طهارت به زبان عربی در سال ۱۳۹۱ به طبع رسیده است.

۲ شاگردان:

اشاره

از سال ۱۳۲۸ قمری که حضرت آیت الله بهبهانی برای اولین بار از نجف به ایران برمی‌گردند و در شهر بهبهان مسقط‌الرأس خویش سکونت اختیار می‌فرمایند تا سال ۱۳۹۵ که در شهر اهواز داعی حق را لبیک اجابت فرمودند یعنی مدت ۶۷ سال در شهرهای مختلف: بهبهان رامهرمز کربلا نجف اهواز و بالاخص اصفهان صدها عالم و فاضل از محضرشان مستفیض شدند که احصاء اسامی آنها غیر مقدور است.

در این رساله به نام برخی از اینان به طور اجمال اشاره می‌شود.

شاگردان بهبهان

(۲) حضرات آیات و حجج اسلام

۱ آقای حاج شیخ ابوالقاسم اثنی‌عشری.

۱- . علامه نحریر مرحوم آقا شیخ هادی بن محمدامین نجفی تهرانی از اعاظم فقهاء و مجتهدین ومدرسین در ۲۰ رمضان... المبارک ۱۲۵۳ متولد و در تهران و اصفهان و کربلا‌ و نجف درنزد بزرگان فقهاء و مجتهدین تلمذ نموده سپس در نجف ساکن و حوزه درس و مباحثه‌منعقد فرموده و چون در موقع نقل اقوال علماء گذشته گاهی به صراحت وگاهی کنایه انتقاداتی از علماء می‌فرموده مورد بی‌مهریجمع کثیری از مجتهدین وقت واقع شده و نسبت‌های ناروا بهایشان داده‌اند لکن تجلیل برخی دیگر از مجتهدیندلیل آن است که موضوع بر عده قبل مشتبه شده و خلاف واقع به برخی ازآنان گفته‌اند. در هر حال وی را

تألیفات و رسائل عدیده است درفقه و اصول و نحو و کلام و غیره مرحوم آشیخ هادی در ۲۰ شوال۱۳۲۱ در نجف وفات یافته در یکی از اتاق‌های صحنشریف مدفون گردید.

۲- . لازم به ذکر استکه عده ای از شاگردان معظم له از اعاظم فقها و علما بوده اند و مرحوم مؤلفنام برخی از آنها را با شرح حال ذکر نموده بود. ما به جهت اختصار فقط به ذکر نام آنها اکتفا نمودیم.

۲ آقای سید ابوالقاسم نقوی

۳ آقای سید اسماعیل سوقی

۴ آقا سید محمدتقی

۵ آقای صدر

۶ آقای آقا سید عبدالرسول آیتی

۷ آقای شیخ عبدالله

۸ آقای حاج سید فرج الله مصطفوی صهر جلیل مرحوم آیت الله بهبهانی.

شاگردان نجف اشرف:

حضرات آیات:

۱. حاج میرزا کاظم قاروبی تبریزی(۱)

۲.حاج سید علی علامه فانی اصفهانی

۳. حاج شیخ جواد تارا

۴. حاج شیخ علی لاری

شاگردان کربلا:

در مدت دو سالی که مرحوم آیت الله بهبهانی در کربلا تشریف داشتند و بر حسب تقاضای مرحوم آیت الله قمی به درس و مباحثه خارج فقه و اصول اشتغال ورزیدند جمعی از بزرگان به خدمت ایشان رسیده و از محضرشان استفاده نمودند.

اعلم و اشهر ایشان: مرحوم آیت الله حاج شیخ محمدرضا بن شیخ محمدتقی جرقویه‌ای اصفهانی حائری می باشد.

شاگردان اصفهان:

اصفهان یکی از مراکز علمی ایران و از چندین جهت بر سایر حوزه‌های علمی ایران رجحان و برتری دارد.

۱ اساتید و مدرسین که بعد از حوزه علمیه قم در هیچ یک از شهرهای ایران مدرسین و مجتهدینی

۱- . به نقل از شرح حال آیت الله بهبهانی، سیدعلی شفیعی.

مانند اصفهان که تمام اوقات شبانه‌روزی خود را وقف علم و تحصیل و رسیدگی به کار دانشجویان دینی بنمایند وجود ندارد.

در مدرسه صدر بازار و مدرسه جده و سایر مدارس از قبل از طلوع آفتاب تا آخر شب مرتباً مدرسین چه در مدرس و چه در حجرات و یا در مسجد مدرسه به مباحثه اشتغال دارند و دسته دسته طلاب به خدمت اساتید رسیده و کامیاب می‌شوند.

تعداد جلسات درس در مدرسه صدر از مقدمات و سطح و خارج متجاوز از چهل حوزه می‌شود.

۲ حوزه‌های علمیه اغلب شهرها در ایام تابستان به علت شدت گرما تعطیل می‌شود و طلاب دینی به شهرهای خود مراجعت می‌کنند لکن اصفهان به مناسبت اعتدال هوا و زیاد گرم نشدن هوا در تابستان درس‌ها نه تنها تعطیل نمی‌شود بلکه بیشتر رونق یافته و حوزه‌های جدیدی نیز تشکیل می‌گردد. که از آن جمله بود حوزه درس مرحوم آیت الله بهبهانی ؛در این حوزه درس متجاوز از دویست و پنجاه نفر از فضلاء و علماء و مجتهدین و اشخاص قریب‌الاجتهاد و متجزی شرکت می‌کردند.

ذیلاً به نام برخی از آقایان که در اصفهان به درس مرحوم آیت الله بهبهانی شرکت می‌نمودند اشاره می‌شود.

اینان هر کدام به نوبه خود از فضلاء و علماء و مدرسین و ائمه جماعت و وعاظ معروف این شهر می‌باشند.

حضرات آیات و حجج اسلام ۱ آقای حاج سید ابوتراب مرتضوی درچه‌ای فرزند مرحوم آیت الله آقا سید مهدی درچه‌ای.

۲ حاج سید ابوالفضل جزائری.

۳ حاج سید اسماعیل هاشمی طالخونچه‌ای فرزند مرحوم آقا سید حسن موسوی.

مشارالیه اغلب در جلسات استفتاء حضرت آیت الله بهبهانی شرکت می‌نمودند.

۴ حاج شیخ اسماعیل کلباسی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج شیخ محمدرضا کلباسی.

۵ حاج آقا باقر صدیقین فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج ملا حسینعلی.

۶ حاج شیخ محمدباقر ناصری دولت‌آبادی.

۷ حاج شیخ محمدتقی فشارکی فرزند مرحوم آیت الله آخوند ملا محمدحسین فشارکی.

۸ حاج شیخ محمدتقی نجفی فرزند مرحوم حجهالسلام حاج میرزا عبدالحسین مسجدشاهی.

۹ آقای دکتر حاج سید جمال‌الدین سیادت موسوی.

۱۰ آقای حاج شیخ محمدجواد اصولی.

۱۱ حاج آقا جواد ابطحی.

۱۲ آقای شیخ حبیب‌الله شاهنده نکوآبادی لنجانی.

۱۳ حاج شیخ محمدحسن نجفی فرزند مرحوم حجه‌الاسلام حاج شیخ اسماعیل مسجدشاهی.

۱۴ حاج شیخ محمدحسین منصورزاده.

۱۵ آقا سید حسن مصطفوی.

۱۶ حاج سید آقا حسن نظام‌الدینی کچوئی لنجانی.

۱۷ حاج شیخ محمدحسن مظاهری کرونی فرزند مرحوم آقا شیخ علی.

مرحوم آیت الله بهبهانی قبل از اینکه تابستان‌ها به اصفهان تشریف بیاورند چندین سال به بروجرد می‌رفتند آقای مظاهری از مرحوم آیت الله بهبهانی دعوت نمودند که به اصفهان تشریف بیاورند و بر حسب دعوت ایشان مرحوم آیت الله بهبهانی اصفهان تشریف آوردند و بدین جهت عموم طبقات مردم اصفهان بالاخص علماء و فضلاء از آقای مظاهری ممنون گردیدند.

۱۸ آقای حاج سید محمدرضا مهدوی هرستانی.

۱۹ آقای حاج آقا رضا مظاهری فرزند مرحوم حجه‌الاسلام ملا محمدحسین کرونی.

۲۰ حاج آقا صدرالدین کلباسی فرزند مرحوم حاج میرزا رضا.

۲۱ حاج آقا ضیاءالدین تجویدی فرزند مرحوم حاج سید علی نقی.

۲۲ حاج سید عبدالحسین روضاتی فرزند مرحوم حجه‌الاسلام حاج میرزا حبیب‌الله چهارسوقی.

۲۳ آقا شیخ عبدالله ادیب نکوآبادی مقسم شهریه از طرف مرحوم آیت الله بهبهانی.

۲۴ حاج ملا علی ماربینی.

۲۵ حاج میرزا علی آقا میرمحمد صادقی فرزند مرحوم حجه‌الاسلام حاج سید محمدباقر احمدآبادی.

۲۶ حاج سید علی طباطبائی خوراسگانی.

۲۷ حاج شیخ محمد علی فشارکی اصفهانی

۲۸ حاج فخرالدین کلباسی فرزند مرحوم حاج میرزا رضا.

۲۹ حاج آقا مجتبی میرمحمد صادقی نجل جلیل مرحوم حجهالاسلام حاج سید محمدباقر احمدآبادی و از مدرسین سطوح در مدرسه صدر.

۳۰ حاج سید محمد مهدوی هرستانی.

۳۱ حاج میرسید محمد ابطحی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج سید محمدعلی حسینی سدهی مشارالیه با جمعی دیگر از فضلاء در جلسه استفتاء نیز شرکت می‌نمودند.

۳۲ حاج آقا محمد روضاتی فرزند حجهالاسلام آقا میرزا محمود.

۳۳ حاج آقا مرتضی ابطحی فرزند مرحوم حاج سید سلیمان سدهی.

۳۴ حاج آقا مرتضی مهدوی هرستانی.

۳۵ آقای آقا شیخ مهدی نواب لاهیجانی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج میرزا ابراهیم نواب.

۳۶ حاج سید مهدی مصطفوی فرزند مرحوم حجهالاسلام حاج سید محمدتقی موسوی فروشانی.

۳۷ حاج آقا میرزا صادقی فرزند حجهالاسلام حاج سید محمدباقر احمدآبادی

۳۸- حاج سید حسن فقیه امامی

۳۹- آقا محمد علی فقهی

عده زیادی از طلاب حوزه علمیه قم نیز که به اصفهان می‌آمدند در جلسه درس مرحوم آیت الله بهبهانی شرکت می نمودند و برخی از آنها نیز گاهی سؤالاتی می‌نمودند که نشانه مقام علمی آنان بود لکن متأسفانه فعلاً اسامی آنان را نمی‌دانم و عدم ذکر اسامی عده زیادی از فضلاء به مناسبت ندانستن نام آنان است و بدین جهت از همگان معذرت می‌خواهم.

برخی دیگر از شاگردان:

در رامهرمز و اهواز و خرم آباد نیز عده شاگردان و کسانی که از محضرشان استفاده نموده‌اند زیاد می‌باشند فعلاً به نام چند نفر که اسامی آنها بر نویسنده معین است اکتفاء می‌شود.

حضرات آیات و حجج اسلام

۱. حاج شیخ محمد تقی مجلسی

۲. حاج شیخ مهدی قاضی خرم آبادی[(۱)]

۱- . نام این دوبزرگوار در کتاب شرح حال آیت الله بهبهانی علی دوانی ذکرشده است.

۳- حاج سید اسماعیل حسینی مرعشی

۴- حاج سید محمد کاظم آل طیّب

۳ آقا سید ابوالحسن آل علی

۴ آقا سید ابوالقاسم هاشمی بهبهانی

۵ آقا سید محمدتقی آیت‌اللّه‌زاده بهبهانی.

۶ مرحوم حاج سید محمدجعفر آیت‌اللّه‌زاده بهبهانی.

۷ حاج سید محمدرضا شفیعی دزفولی فرزند آقا سید محمدعلی از خواص آیت اللّه بهبهانی

۸ عمادالاسلام آقای حاج سید عبداللّه مجتهدزاده نجل جلیل مرحوم آیت اللّه بهبهانی

۹ حاج سید علی احمدی سدهی اصفهانی از علماء مقیم خوزستان.

۱۰ حاج سید محمدعلی سعادت بهبهانی از احفاد سید عبداللّه بلادی.

۱۱ آقا سید محمدکاظم طباطبایی داماد مرحوم آیت اللّه بهبهانی.

۱۲ حاج سید محمد موسوی جزائری از احفاد محدّث کبیر حاج سید نعمت‌اللّه جزائری.

۱۴ حاج شیخ ناصر حمادی عرب

۱۵ آقای شیخ یداللّه پورهادی.

۱۶- حاج سید علی شفیعی.

۱۷- حاج سید مرتضی مروج .

۱۸- حاج شیخ محمد ابن العلم دزفولی.

۱۹- حاج سید محمد حسین فقیه.

۲۰- سید عبدالمطلب آل مهدی جزایری.

۲۱- شیخ ابوالقاسم مروج یزدی.

۲۲- شیخ مصطفی معزی دزفولی.

۲۳. سید محمد طاهر شفیعی.

۲۴- حاج سید عبدالرسول مصطفوی. نوه دختری آیت الله بهبهانی.

۲۵- سید جواد الیاسی.(۱)

چون بنای این کتاب اولاً بر اختصار است از تحقیق درباره اسامی دیگران و ذکر اسامی آنان پوزش می‌طلبم و علت عدم ذکر اسامی برخی از آقایان منحصراً بی‌اطلاعی نویسنده بوده است.

۳ آثار خیریه مرحوم آیت الله بهبهانی:

اشاره

مرحوم آیت الله بهبهانی در طول مدت مرجعیت خود آثار گرانبهائی از مسجد و مدرسه و تکیه و غیره باقی گذاردند که احصاء تمام آنها فعلاً غیر مقدور است از آن جمله:

۱. دارالعلم آیت الله بهبهانی:

ساختن مدرسه علمیه اهواز به نام دارالعلم حضرت آیت الله بهبهانی که از بناهای پرشکوه اسلامی است در زمینی به مساحت دو هزار مترمربع دارای چهل و شش حجره در دو طبقه و مسجد و کتابخانه و مدرس و رخت‌شوئی و آشپزخانه و حمام و مجهز به تمام وسایل و برق و لوله‌کشی آب و غیره احداث گردید. در حال حاضر تعداد ۳۵۰ نفر(۲) محصّل به طور شبانه... روزی در آنجا ساکن و مشغول تحصیل می‌باشند. عده‌ای نیز در روزها جهت مباحثه و تحصیل به مدرسه مراجعه می‌نمایند. در دو ماه محرم و صفر و ماه مبارک رمضان که جمعی از مبلغین و وعاظ از شهرهای مختلف به اهواز وارد می‌شوند در آنجا سکونت می‌نمایند، و از مبلّغین و وعاظ و طلاب هر روز پذیرایی به عمل می آید.

مدرسین از فضلاء و علماء اهواز بوده و طلاب و محصلین دارالعلم سالی دو مرتبه امتحان می‌شوند و امتحانات آنها زیر نظر مدرسین و کتبی و شفاهی انجام می گردد.

در واقع امروز محور روحانیت خوزستان و پناهگاه مردم دارالعلم آیت الله بهبهانی است. بخصوص که در ایام محرم و صفر و ماه مبارک رمضان و ایام شهادت ها و ولادت های ائمه معصومین : فعالیت تبلیغی هم در آن انجام می گیرد.

زمین دارالعلم با پیشنهاد آیت الله بهبهانی و اقدامات غلامرضا دبیران، شهردار وقت اهواز که از مردان کاردان و باایمان و نظر مساعد استاندار وقت غلامرضا فولادوند که هر دو به آیت الله بهبهانی ارادت خاصّی داشتند و آثار و خدمات ارزنده ای برای مردم اهواز از خود به یادگار گزاردند. واگذار شد، بقیه امور به همّت مردم باایمان و پشت کار آنان تحت نظر مستقیم آیت الله بهبهانی و فرزندانش به انجام رسید.امید است این مرکز علمی پس از آن مرحوم به حیات علمی خود ادامه دهد.

۱- . اسامیاین بزرگواران را مرحوم مؤلف نقل ننموده، ما به عنوان استدراک با استفاده ازنوشته آقای علی دوانی ذکر نمودیم.

۲- . به نقل کتاب شرح حالآیت الله بهبهانی، علی دوانی.

۲. کتابخانه دارالعلم آیت الله بهبهانی

کتابخـانه دارالعلم که دارای متجـاوز از یـازده هزار مجلـد کتاب خطی و چاپی مفیـد و نفیس بوده و در زمان حیات مرحوم آقا سیـد محمـدجعفر فرزنـد مرحوم آیت الله بهبهانی زیر نظر ایشان اداره می‌شـد و پس از فوت مشارالیه اداره کتابخانه ماننـد تمام کارهای دیگر به عهده ثقهالاعلام آقای حاج سید عبدالله مجتهدزاده فرزند ارشد مرحوم آیت الله فقید قرار گرفت.

۳. مدرسه علمیه حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه

مدرسه علمیه حضـرت ولی عصر در رامهرمز به سال ۱۳۲۴ شمسـی توسط مرحوم آیت الله بهبهانی تأسیس شد و از همان موقع طلاب علوم دینی در آن به تحصیل اشتغال ورزیدند.

این مدرسه در سال ۱۳۸۰ ه بازسازی شد و در ۲۷ ماه رجب سالروز بعثت حضرت خاتم انبیاء صلی الله علیه و آله سال ۱۴۱۲ ه مجدداً بازگشائی گردید. (۱)

۴. مدرسه علمیه و حسینیه آیت الله بهبهانی در منطقه کیان اهواز

مـدرسه علمیه و حسـینیه آیت الله بهبهانی در منطقه کیان اهواز نیز از اماکن دینی و تبلیغی بسـیار فعال اهواز است. حدود هفتاد نفر از آقایان طلاب در مدرسه به درس و بحث مشـغول هسـتند. حسینیه آن جا هم در ایام عاشورا و دیگر مناسبت های ولادت و شهادت ائمه اطهار : ، جلسات مفیدی در آن برگزار می شود.

مـدرسه منطقه کیان توسط مرحوم حاج سـید عبـدالله مجتهـدزاده فرزنـد ارشـد آیت الله بهبهانی تأسـیس شـده، و پس از وفات ایشان، در سال ۱۳۶۷ شمسی توسط فرزند ارشد آن مرحوم حاج نورالدین مجتهدزاده تولیت آن افتتاح گردید.(۲)

۵. منزل یا حسینیه آیت الله بهبهانی

آقای حاج سـید نورالدین مجتهدزاده در سال ۱۳۵۵ شمسـی منزل مسکونی آیت الله بهبهانی واقع در خیابان مجاهدین اهواز را از ورثه خریـداری نموده، سـپس آن را به نـام بیت الحسـین علیه السـلام، حسـینیه آیت الله بهبهانی وقف کرده است. هم اکنون منزل مسکونی در دوره سال –غیر از ایام محرم و صفر و ماه مبارك رمضان– ایام فاطمیه اول و دوم و روزها و شبهای جمعه و اعیاد و شهادت ائمه اطهار : مجلس جشن و عزاداری در آن منعقد می شود.

۱-. به نقل کتاب شرح حالآیت الله بهبهانی، علی دوانی.

۲-. به نقل کتاب شرح حالآیت الله بهبهانی، علی دوانی.

این کار آقا نورالـدین مجتهـدزاده از هر نظر قابل تقـدیر است، زیرا منزلی را که سالها محل سـکونت جـد بزرگوارش آیت الله بهبهانی قـدس سرّه بوده و با حضور آن مرحوم مجالس عید و عزا گرفته می شده، و آن همه علما و بزرگان و عامه مؤمنین در آن آمـد و رفت داشـته انـد، و حتی در اوائـل، جلسـات درس آیت الله بهبهـانی در آن برگزار می شـده است، از صورت ملك شخصی خارج، و برای استفاده عامه مردم و انعقاد مجالس مذهبی وقف نموده است(۱).

۶. مسجد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه اهواز:

این مسجد در مرکز شهر واقع در خیابان امام خمینی ; واقع شده است. زمین این مسجد در زمان حیات آیت الله بهبهانی توسط مرحوم حاج مهدی چیت ساز وقف گردید و به امر مبارکشان ساختمان و بنای مسجد ساخته شد و توسط ایشان افتتاح گردید.

و نماز جماعت معظّم له که در حسینیه شمّاسی بود به علّت کثرت جمعیت به این مسجد انتقال یافت.

لازم به ذکر است که در طبقه فوقانی این مسجد کتابخانه ای عمومی به امر ایشان دایر گردید و مدّتی درس آیت الله بهبهانی در این مکان برگزار می شد و پس از آنکه دارالعلم افتتاح شد و به آن جا منتقل گردید.

در سال های اخیر مقـداری زمین با تلاش بی شائبه حاج سـید نورالدین مجتهدزاده خریداری شده و به مسـجد اضافه گردید و در حال حاضر از مساجد دایر اهواز است. اکنون به مسجد آیت الله بهبهانی مشهور می باشد.

۷- مسجد عزیزالله خان در رامهرمز:

این مسجد در زمانی که آیت الله بهبهانی در رامهرمز سکونت نمودند، توسط ایشان مقداری از ساختمان مسجد تکمیل گردید و نماز جماعت معظّم له در این مکان دایر گردیـد. و در سال های اخیر به علت اینکه ساختمان مسـجد در طرح تعریض خیابان قرار گرفت و مقـدار زیـادی از زمین مسـجد جزء خیابان گردیـد و با همّت والا و تلاش مخلصانه نوه ارشـد ایشان جناب آقای حاج سـید نورالدین مجتهدزاده زمین دیگری در کنار آن خریداری و مسـجد جدیدی ساخته شد که در حال حاضر از مساجد بسـیار باشـکوه و باعظمت خوزسـتان به شـمار می آید و به مسـجد آیت الله بهبهانی. (موقوفه عزیزالله خان) نام گذاری شد. در کنـار این مسـجد ساختمـان زینبیه و کتابخـانه ای قرار گرفته که متأسـفانه هنوز تکمیـل و سـاخته نشـده است. سـزاوار است که خیرین محترم - خاصه مردم خوزسـتان - نسـبت به بازسازی و تکمیل این دو ساختمان اقـدام لازم را مبـذول فرمایند تا موجب سربلندی بیشتر مردم منطقه گردد.

۱- . همان.

۸– مسجد جامع آیت الله بهبهانی در جایزان:

این شهر در ۶۰ کیلومتری شهرستان رامهرمز قرار گرفته است. کلنگ این بنای مقدّس توسط مرحوم آیت الله بهبهانی انجام شد و در زمان حاضر با تلاش و زحمات چندین ساله برادر خدمت گزار حاج جواد قنواتی و با حمایت والا و پیگیری های لازم جناب مستطاب حاج سید نورالدین مجتهدزاده ساختمان و بنای مسجد تکمیل گردید. و اکنون از مساجد با عظمت و باشکوه و آبرومند خوزستان می باشد.

و بحمدالله در حال حاضر این آثار با تولیت جناب مستطاب حاج سید نورالدین مجتهدزاده به احسن وجه اداره می شود و الحق ایشان مانند پدری مهربان و دلسوز به امورات طلاب، روحانیون و مردم خاصه محرومان و مستضعفان رسیدگی شایسته می نمایند. از خداوند منّان طول عمر، سلامتی، عزّت و دوام توفیقات ایشان را خواستاریم.))(۱)

۹ ساختمان و تعمیر تعداد زیادی مسجد و حسینیه در شهر اهواز و حومه آن.

۱۰ ساختمان در حدود چهل مسجد در فرمانداری کل کهگیلویه و بویر احمد.

۱۱ تأسیس مدرسه علمیه در یاسوج مرکز فرمانداری کل کهگیلویه و بویر احمد در زمینی به مساحت پنج هزار متر مربع.

۱۲ ساختمان مسجد در جنب مدرسه علمیه یاسوج در همان زمین.

۱۳ ساختمان منزل جهت امام جماعت و عالم و مدرس مدرسه علمیه یاسوج در همان زمین.

۱۴ ساختمان منازل بسیار جهت اهل علم و کمک به کسانی که در سال ۱۳۴۰ خورشیدی خانه‌هایشان در اثر سیل خراب شده بود.

استاندار وقت آقای غلامرضا فولادوند در سمت شرقی اهواز زمینی به مردم سیل‌زده و کپرنشینان، به امر و راهنمایی مرحوم آیت الله بهبهانی واگذار نمود که به هر نفر از آنان زمینی به مساحت یک صد و پنجاه متر داده شد. خانه‌های اهل علم و دیگران با کمک آن حضرت ساخته شده.

۱۵ تأسیس دبستان و دبیرستان دخترانه اسلامی اهواز جهت تحصیلات دوشیزگان و بانوان که از هر جهت رعایت اصول اسلامی در آنها می‌شود.

۱۶ مؤسسه تبلیغاتی حضرت آیت الله بهبهانی. در سال ۱۳۵۳ یکی از مردمان خیّر خوزستان آقای حاج عباسعلی فتحی زمینی به مساحت ۷۰۰ متر بدین منظور به ایشان واگذار نموده و ساختمان سالن

۱- . مطالب داخل کروشهاستدراک بر متن مؤلف است. (مصحح)

سخنرانی و تبلیغات و کلاس درس اصول عقاید و کتابخانه و قرائت‌خانه در آنجا تأسیس شود.

آثار خیریه اصفهان:

مرحوم آیت الله بهبهانی نظری بلند و دستی با خیر و برکت داشتند و در هر کجا که اقدام به ساختمان و تأسیس مسجد و غیره می‌نمودند. مردم نیکوکار بدون تأخیر و تعلل به امر مبارک ایشان اقدام نموده وهرچه زودتر به اتمام می‌رسید. در اصفهان نیز مانند خوزستان آثار خیریه زیادی از مرحوم آیت الله بهبهانی به جای مانده که از آن جمله است.

۱ مسجدالرضا۷ در دروازه شیراز

۲ مسجدالمهدی عجل الله فرجه در کنار خیابان زردشت در هزار جریب که در روز عید فطر سال ۱۳۹۲ قمری کلنگ آن به دست توانای ایشان زده شد.

۳ مسجد شاهین‌شهر که در همان روز کلنگ آن زده شد.

۴ مسجد و حمام در کنگاز از محلات خراسگان اصفهان.

۵ درمانگاه حجتیه در خیابان سروش اصفهان که هر روز عده زیادی از بیماران در آنجا مداوا می‌شوند.

۶ رادیولوژی مهدیه در محله احمدآباد وابسته به جمعیت خیریه احمدآباد که تا کنون متجاوز از دو میلیون تومان مخارج آن شده و از بیماران به خوبی پذیرایی و عکس‌برداری می‌شود.

۷ مسجد حجت در قریه هاردنگ از قرای لنجان علیا.

۸ کمک به ساختمان خانه‌های آسیب‌دیدگان سیل اشن: در تابستان ۱۳۵۲ در ناحیه عربستان بلوک کرون اصفهان بارندگی شده و در نتیجه سیل مهیبی برخاست که به قریه اشن (به فتح اول و ثانی و سکون ثالث) خسارت زیاد وارد گردید. به محض آنکه خبر سیل به ایشان رسید به امر مبارکشان مرحوم آقای سید عبدالله مجتهدزاده و جمعی دیگر به محل سیل‌زده رفته و از نزدیک آثار سیل را مشاهده نموده و به ایشان گزارش دادند و از طرف معظم‌له امر شد که به مردم مصیبت‌زده کمک شود و در ساختمان خانه‌های آنان اقدام گردد و امریه ایشان اجرا گردید.

۴ اولاد و اعقاب:

مرحوم آیت الله بهبهانی دارای پنج پسر و سه دختر بودند که متأسفانه چهار نفر از پسران ایشان در زمان حیاتشان وفات یافته و پدر بزرگوار خود را داغدار کردند:

۱ حجهالاسلام حاج سید عبدالله موسوی مجتهدزاده از علماء و فضلاء در خدمت پدر بزرگوار خود و عده‌ای دیگر تحصیل نموده و اداره تمام کارهای مرحوم آیت الله بهبهانی به عهده ایشان بود و ایشان در کمال صفا و صمیمیت و خلوص نیت به آنها رسیدگی نموده در جنبه‌های اخلاقی و اجتماعی و رسیدگی به کار مراجعین و خدمت به مردم در حد قدرت و توانایی خود کوشش می نمودند.

تولیت دارالعلم و آثار خیریه حضرت آیت الله بهبهانی به عهده ایشان بود و از زمان حیات پدر در مسجد ایشان اقامه جماعت می‌نمودند و پس از ارتحال والد معظّم نیز جمیع امور را همچنان که در زمان حیات پدر اداره می‌فرمود انجام می دادند. حشر الله مع اجداده الطاهرین. عدالت و وثاقت و همچنین کفایتشان مورد گواهی همگان است.

۲ مرحوم حجهالاسلام آقا سید محمدجعفر موسوی. در سال ۱۳۴۵ قمری متولد گردیده و در رامهرمز خدمت پدر بزرگوار خود تحصیل نموده سپس جهت تکمیل به نجف اشرف مهاجرت نموده و آنجا نزد آقا میرزا باقر زنجانی و آیت الله العظمی آقای حاج سید ابوالقاسم خوئی ۱با کمال سعی و جدیت اشتغال جسته در این اواخر به علت ابتلاء به مرض یرقان مجبوراً به ایران مراجعت فرموده و گاهی در ایام تابستان که مرحوم آیت الله بهبهانی اصفهان تشریف داشتند به اصفهان آمده و تمام آشنایان و دوستان و اهل علم شیفته و فریفته صفات و اخلاق ایشان بودند متأسفانه معالجات اطباء در ایران و خارج مؤثر واقع نشده و در روز اول فروردین ماه سال ۱۳۵۴ مطابق پنج‌شنبه ۲۶ صفرالمظفر ۱۳۹۴ قمری در اهواز وفات یافته در مقبره دارالعلم حضرت آیت الله بهبهانی مدفون گردید.

وی را تألیفات است از آن جمله: ۱ تقریرات اصولی استادش میرزا مرحوم آقا باقر زنجانی. ۲ المجموعه الجعفریه، کشکول مانند در پنج جلد (صفحه ۱۹۳ معجم رجال الفکر و الادب). مرحوم آقا سید محمدجعفر در فضایل اخلاقی و ملکات نفسانی بی نظیر. در اثر حسن خلق، لطف و مهربانی محبوب آشنایان و دوستانش بود و فوت او موجب تأثر شدید کلیه طبقات گردید.

عده زیادی از شعراء در تاریخ وفاتش مرثیه و ماده تاریخ گفتند که از آن جمله حضرت حجهالاسلام

حاج شیخ عباسعلی(۱) ادیب حبیب‌آبادی از علماء معاصر اصفهان در ضمن قطعه‌ای گفتند:

واحداً زد و قل بتاریخه احشر الجعفر مع الجعفر

۱۳۹۴ = ۱+ ۱۳۹۳

تا یک هفته در اهواز و سایر شهرهای خوزستان و اصفهان جلسات ختم برای او منعقد گردید و در مراسم هفته و چهلم او چندین هیئت از اصفهان به همراهی جمعی کثیر از مردم به اهواز رفتند و مدرسین و وعاظ و طلاب و تجار و محترمین جهت عرض تسلیت و شرکت در مراسم به اهواز حرکت نمودند.

۳ آقا سید محمدتقی (متولد ۱۳۱۲ خورشیدی) تحصیلات مقدماتی را نزد پدر بزرگوار خود به انجام سانیده و در سن سی و سه سالگی در سال ۱۳۴۵ در اثر تصادف اتومبیل وفات یافت و موجب تألم روحی حضرت آیت الله بهبهانی گردید و در اهواز و اصفهان برای او جلسات ختم منعقد گردید و در مراسم هفته او عده‌ای از طلاب و مدرسین از اصفهان به اهواز رفته و خدمت حضرت آیت الله بهبهانی عرض تسلیت نمودند.

۴ و ۵ آقا سید مهدی و آقا سید رضا که هر دو در کودکی در رامهرمز وفات یافتند.

و اما دختران ایشان:

۱ زوجه: حضرت آیت الله آقا سید فرج‌الله مصطفوی بهبهانی از بنی اعمام حضرت آیت الله بهبهانی، عالم فاضل زاهد از رؤسا و علماء بهبهان و مورد احترام قاطبه اهالی آن سامان، در بهبهان متولد گردیده و در خدمت اساتید آنجا مقدمات و سطوح را فراگرفته سپس به محضر مبارك آیت الله بهبهانی رسیده و مدت بیست و یک سال در درس و بحث ایشان حاضر شده تا به مراحل عالیه علم و عمل رسیده و به خدمات دینی از اقامه جماعت و وعظ و ارشاد و تدریس پرداخته و کتب زیر از ایشان است:

۱ کتابی در ریاضیات و قاعده جبر و مقابله. ۲ رساله در قاعده لا ضرر

۳ کتابی در رد شبهات فاضل جبهان سنی در رد بر دعای ندبه موسوم به کلمهالجواب (و از اینجا معلوم می‌شود که کسانی که بر دعای ندبه ایراد و انتقاد می‌کنند مطالبشان از کجا سرچشمه می‌گیرد).

۴ کتابی در شک در نماز جماعت. ۵ کتابی در بیانات صاحب جواهر و اشکالات صاحب حدائق و صاحب ریاض.(۲)

۱- . از علماء و مدرسین و ائمه جماعت اصفهان عالم فاضلادیب شاعر ریاضی‌دان مؤلف کتب و رسائل عدیده از آن جمله:۱ احسن التقویم مطبوع ۲ ارث الشیعه مطبوع ۳ دیوان اشعالعربی ۴ ملحقات قضاوت‌های امیرالمؤمنین۷۵ مجموعه زیارات مکه و

مدینه که به ضـمیمه مناسک مرحومآیت الله حکیم به چاپ رسیده است ۶ وظایف الشیعهشرح دعای ندبه مطبوع ۷ هدیه العباء در شرح حال صاحب بن عباد مطبوع وغیره.

۲- . گنجینه دانشمندان صفحه ۲۵۰/۳ با اندک تصرف.

۲ زوجه حجهالاسلام والمسلمین آقای حاج سید محمدکاظم طباطبایی «فرزند فقیه عالیقدر حضرت آیت الله سید محمد رحیم طباطبایی می باشد. از علماء خوزستان که در مناعت طبع و تقوا زبان زد بود و مدتی هم به جای مرحوم آیت الله بهبهانی اقامه جماعت می نمودند»(مصحح) که سابقاً در رامهرمز ساکن بوده و بعد در شهر اهواز ساکن گردیدند.

۳ زوجه آقای آقا سید ابوطالب موسویون که از بازاریان متدّین ساکن بهبهان و بعد اهواز بوده اند.

مرحوم آیت الله بهبهانی از پسران و دختران دارای نوادگانی می‌باشند که برخی از آنها در لباس روحانیت و از فضلاء اهواز محسوب می‌شوند و به خدمات دینی و اجتماعی اشتغال دارند.

سلامتی و توفیق همه آنان را از خداوند منّان مسئلت داریم.

«گفتنی است که خاندان آیت الله بهبهانی به علاوه ی آن همه ماثر و مفاخر، در ایام جنگ تحمیلی عراق بر ضد ایران اسلامی، افتخار شهادت در راه حق هم یافتند.

سید عبدالامیر فرزند آقا سید نورالدین فرزند ارشد مرحوم حاج سید عبدالله مجتهد زاده، نواده ی آیت الله بهبهانی در سن ۲۱ سالگی در عملیات فتح المبین به فیض شهادت رسید و در شبی که بنا بود عروسی کند در اهواز به خاک سپرده شد.

سید حسین پسر ۲۱ ساله مرحوم آقا سید جعفر مجتهد زاده، نواده ی دیگر آیت الله بهبهانی نیز در کرخه به شهادت رسید و در تهران که مادرش در آن جا بود، مدفون گردید.

دختر ۱۲ ساله آقا سید ابوطالب موسویان، نوه ی دختری آیت الله بهبهانی هم در یکی از خیابان های اهواز بر اثر ترکش خمپاره دشمن بعثی که شهر را هدف قرار داده بود شهید شد.» (مصحح)

آیت الله بهبهانی در بستر بیماری:

مسافرت به تهران:

در اردیبهشت ۱۳۵۴ که ضعف کلی بر مزاح آیت الله بهبهانی غلبه کرده بود جهت معاینه و معالجه ایشان را به تهران برده و چندین روز در یکی از بیمارستان‌ها بستری نمودند. در این ایام دومرتبه حال ایشان برگشته ودر اغماء فرو رفتند و سپس بهبهودی جزئی حاصل نموده و بعد از مرخصی از بیمارستان و چند روز استراحت به اصفهان تشریف‌فرما شدند و چون وضع مزاحی ایشان مقتضی نبود مراسم استقبال مانند سال های قبل انجام نشد.

یکی از علماء و مدرسین و ائمه جماعت تهران که سال‌ها در تهران و قم و نجف نزد اساتید تلمذ نموده است بیان داشت که: پس از آنکه وضع مزاحی مرحوم آیت الله بهبهانی کمی بهتر شده بود و از حالت اغماء بیرون آمده بودند به عیات ایشان رفتم و در ضمن دیدن مسئله‌ای علمی از غوامض مسائل عنوان شد. مرحوم آیت الله بهبهانی با حال نقاهت و ضعف کلی شروع به جواب فرمودند و گاهی نفس ایشان به شماره می‌افتاد و مدتی مکث می‌کردند و سپس دنباله مطلب را می‌فرمودند و به طوری موضوع را بیا داشتند که من پس از سال‌ها تحصیل در نزد اساتید، متوجه اصل مسئله و جواب شدم و دانستم که تا این تاریخ موضوع را درک نکرده بودم.

آیت الله بهبهانی در اهواز:

در ماه‌هایی که مرحوم آیت الله بهبهانی در سال ۱۳۵۴ خورشیدی در اصفهان بودند ضعف و نقاهت به کلی بر ایشان غلبه داشت به طوری که فقط پنج روز از ایام ماه مبارک رمضان در مسجد شاه اقامه جماعت فرمودند و جلسه درس در منزل ایشان منعقد می‌شد و پس از مراجعت به اهواز ضعف بر ایشان غلبه کرده و به بیمارستان منتقل شدند و جلسه در منزل ایشان منعقد می‌شد.

وضع مزاجی ایشان در بیمارستان گاهی اندکی بهتر بود و پزشکان اظهار امیدواری می‌کردند و گاهی نیز در حالت اغماء بودند.

پرستار مخصوص ایشان که ضمناً راننده ایشان نیز بود (حاج آقا رحیم ملکیان) نقل نمود که در تمام مدت بیمارستان که گاهی ظاهراً در حال اغماء و بیهوشی بودند کملاً هوشیار بودند و افراد را نیز خوب می‌شناختند لکن از شدت ضعف چشم‌ها ر ابر هم می‌نهادند و با کسی صحبت نمی‌کردند و دائماً مشغول ذکر و تسبیح و تهلیل بودند.

هفته پرتشویش:

اشاره

در اواسط ماه ذی‌القعده الحرام که مرحوم آیت الله بهبهانی در بیمارستان اهواز بستری بودند هفته‌ای پراضطراب و تشویش بود. رادیو خوزستان و روزنامه‌های تهران و غیره مرتب وضع مزاجی ایشان را گزارش می‌داد غم و شادی و بیم و امید به هم پیوسته بود گاهی نوید سلامتی می‌داد و زمانی در وخامت حالشان اعلامیه صادر می‌نمودند، آقای دکتر عجمی (آقای دکتر عجمی فرزند مرحوم حاج احمد کاشانی اصفهانی از اطباء متدین و خدمتگذار که در اصفهان در خانواده‌ای دیندار و باتقوا متولد گردیده و پس از اخذ مدرک پزشکی سال‌ها در اهواز به انجام خدمات پزشکی مشغول و به مناسبت صداقت و مهارت در فن خود و حسن انجام وظیفه مورد احترام کلیه طبقات بودند) حتی در شبی که ایشان وفات یافتند اظهار امیدواری می کردند و در تلاش بودند که به هر کیفیتی شده است ایشان را که مبتلا به ضعف مفرط بودند علاجی نموده و مردم را از نگرانی نجات بخشند، لکن به مضمون: «العبد یدبر والله یقدر» حضرت حق جل و علا چنین مقدر فرموده بود که ایشان از دنیا رحلت نمایند.

رؤیای صادقه:

نقل کردند از یکی از اعاظم علماء مراجع ساکن قم که در شب رحلت حضرت آیت الله بهبهانی در عالم رؤیا چنین می‌بیند که حضرت بقیه‌الله الاعظم امام زمان عجل الله فرجه بوسه بر کتف آیت الله بهبهانی می‌زنند. وحشت‌زده از خواب بیدار شده و می‌پرسد که از اهواز و آقای بهبهانی چه خبر دارید؟ در جواب گفته می‌شود که دیشب تلفن شده است که حالشان نسبتاً بهتر است و رادیو نیز این خبر را تأیید کرده است. بعد از ساعتی به ایشان خبر می‌دهند که طبق تلفن که فعلاً از اهواز شده است حضرت آیت الله بهبهانی در ساعت ۵/۴ بعد از نیمه شب وفات یافته‌اند و صدق رؤیای ایشان ظاهر می‌شود. آن سید جلیل… القدر و عالم بزرگوار آیه: انا لله و انا الیه راجعون خوانده و خواب خود را نقل می‌نماید.

وفات آیت الله بهبهانی:

اشاره

مرحوم آیت الله آقای بهبهانی در شب شنبه ۱۸ ذی‌القعده سال ۱۳۹۵ ساعت چهار و نیم بعد از نیمه شب در بیمارستان رحلت نموده و پس از ساعتی خبر فوت ایشان به وسیله تلفن به اصفهان و دیگر شهرها ابلاغ گردید.

انعکاس خبر فوت در اهواز:

مردم اهواز شب ۱۸ ذی‌القعده را با تشویش و نگرانی به سر بردند هنوز آفتاب طلوع نکرده بود که مردم شهر از ماجرا خبردار شدند یکسره شهر اهواز در ماتم فرو رفت و خاک غم بر در و دیوار پاشیده شد پرچم

های سیاه بر سر در مساجد و تکایا و مغازه‌ها افراشته گردید سیل جمعیت به سمت بیمارستان روان شد. خبر اولاً به وسیله تلفن به شهرها ابلاغ گردید و سپس رادیو خوزستان خبر فوت را منتشر ساخت.

مردم شهرهای نزدیک چون شوشتر و دزفول و بهبهان و آبادان و آقاجاری و رامهرمز با تلفن تقاضا کردند که مراسم تشییع چند ساعت به تأخیر افتاد تا بتوانند خود را به شهر اهواز رسانیده و در این تشریفات شرکت کنند از یکی دو ساعت از آفتاب برآمده اتوبوس‌ها و ماشین‌های سواری مسافرین ماتم‌زده را به اهواز وارد می‌کردند منظره‌ای دیدنی و تأثرآور بود. چندین هزار نفر از مردم شهرهای خوزستان تا حدود ظهر به شهر وارد شده بودند همه نوحه‌سرائی می‌کردند و در این ماتم عمومی اشک می‌ریختند و به سر و سینه می‌زدند. جمعیت در پیرامون بیمارستان گرد آمده جنازه را با عزت و احترام به حسینیه اعظم منتقل کردند.

مراسم تشییع:

موقعی که جنازه مرحوم آیت الله بهبهانی را به حسینیه اعظم وارد نمودند پس از مراسم غسل و کفن، به وسیله حضرت حجهالاسلام آقای حاج سید عبدالله مجتهدزاده آیت الله‌زاده بهبهانی نماز خوانده شد و جنازه از آنجا در حدود ساعت دو بعدازظهر به سمت دارالعلم مقبره ایشان در آنجا قبلاً ـ به وسیله خودشان تهیه شده بود حمل گردیده دسته های سینه‌زن و زنجیرزن از مردم اهواز و سایر شهرستان‌های خوزستان در جلو و عقب جنازه مشغول نوحه‌سرائی و عزاداری بودند در جلو هر موکبی علمای محل و سپس مردم آن ناحیه حرکت می‌کردند. تعداد جمعیت تشییع کنندگان را از قریب یکصد هزار نفر تخیمن زدند. شهر اهواز تا آن موقع چنین تشییعی به خود ندیده بود فاصله حسینیه اعظم و دارالعلم در مدت سه ساعت طی شد و جنازه حدود ساعت پنج به مقبره وارد گردیده و در کنار قبر مرحوم آقا سید جعفر آیت الله‌زاده بهبهانی به خاک سپرده شد.(۱) در تمام این روز صدای تلاوت قرآن از بلندگوهای مساجد اهواز شنیده می‌شد، از فردای آن روز در حسینیه اعظم و دارالعلم و عموم مساجد اهواز مجالس بزرگداشت از طرف علما و بزرگان و اهالی محل منعقد شده و تا چندین روز بعد از روز هفته ادامه داشت.

خبر فوت آیت الله بهبهانی در اصفهان:

ساعت ۶ صبح روز شنبه ۱۸ ذی‌القعده یکی از شوم‌ترین ساعات بود تلفن اهواز خبر فوت را برای اولین دفعه به آقای حاج رضا عمادزاده و به وسیله ایشان به علماء و محترمین اصفهان ابلاغ نمود. هنوز ساعت ۸ صبح فرا نرسیده بود که بیشتر ارادتمندان مرحوم آیت الله بهبهانی از پیش‌آمد فوت خبردار شده بودند.

بازار اصفهان روز شنبه را به عنوان عزای عمومی در مرگ پیشوای عظیم‌الشأن خود تعطیل کرد و مردم

۱- . بحمدالله مرقدمطهّر ایشان در حال حاضر از زیارتگاه های مهم خوزستان می باشد.

ماتم‌زده و مصیبت‌دیده در مدرسه صدر بازار و سایر مساجد جمع شده و همدیگر را تسلیت می‌دادند.

اعلان‌های جلسات ختم در بین مردم منتشر گردید.

در همان روز قرار بود در مدرسه صدر جلسه ختم دو تن از علمای اصفهان که در همان ایام وفات یافته بودند منعقد گردد و با خبر فوت مرحوم آیت الله بهبهانی جلسه به نام ایشان برگزار گردید.

روز یک‌شنبه از طرف حضرت حجهالاسلام و المسلمین آقای حاج سید محمدرضا شفتی در چهل ستون مسجد سید حجهالاسلام جلسه ختم منعقد شد. جلسه بسیار باشکوهی بود عموم علماء و اعیان و تجار و محترمین و کارمندان و بازاریان و کسبه از اول آفتاب تا ظهر دسته دسته شرکت نمودند.

بازارچه بیدآباد و خیابان محمد رضا شاه(۱) که مسجد سید در کنار آن قرار دارد سیاه‌پوش بود و عموم مغازه‌ها تعطیل کرده بودند و جلو هر مغازه‌ای قاریان قرآن نشانده بودند و در برخی از مغازه‌ها جعبه‌های ضبط صوت با نوار قرآن گذارده بودند از بلندگوی مسجد صدای تلاوت قرآن شنیده می‌شد. در محله بیدآباد و مسجد سید روحانیت و معنویت توأم با حزن و اندوه مشاهده می‌شد. قیافه‌های مردم غم‌زده و چشم‌ها گریان بود، چند تن از وعاظ منبر رفته و از فضائل و ملکات و شخصیت علمی و روحانی مرحوم آیت الله بهبهانی صحبت نمودند.

از عصر روز یک‌شنبه تا عصر جمعه مرتباً در هر وقت دو سه جلسه ختم در مدارس و مساجد اصفهان منعقد بود که مهم‌ترین آنها:

۱ جلسه مسجد اباذر از طرف حضرت آیت الله حاج میرزا ابوالحسن موسوی شمس‌آبادی.

۲ جلسه مدرسه ملاعبدالله از طرف حضرت حجهالاسلام آقای حاج سید مصطفی مهدوی هرستانی و حاج سید بهاءالدین نحوی.

۳ جلسه مسجدنو حاج رسولی‌ها از طرف حضرت آیت الله آقای حاج آقا حسین موسوی خادمی.

۴ جلسه مسجد نوبازار از طرف حضرت حجهالسلام آقای حاج شیخ مجدالدین مجدالعلماء نجفی.

۵ جلسه مسجد شاه از طرف کسبه چهارسو مقصود و میدان شاه.

۶ جلسه مسجد شفیعی از طرف حضرت حجهالاسلام حاج سید محمدعلی صادقی امام جماعت مسجد، از علماء و مدرسین مدرسه صدر بازار.

۷ جلسه حسینیه عمادزاده روز هفتم رحلت مرحوم آیت الله بهبهانی.

۱- . مراد سال ۱۳۵۴ می باشدو اطلاعی از نام فعلی آن نداریم.

عده‌ای از علماء و ائمه جماعت و مدرسین اصفهان در این ایام به مسافرت حج مشرف بودند و الا جلسات ختم تا چندین روز پس از هفته نیز ادامه می‌یافت.

حرکت عده‌ای از مردم اصفهان به اهواز:

در روز شنبه ۱۸ ذی‌القعده که خبر فوت مرحوم آیت الله بهبهانی به اصفهان رسید جمعی از محترمین و تجار با هواپیما روانه اهواز شدند تا در مراسم تشییع شرکت کنند و عده‌ای نیز به وسیله ماشین حرکت کردند و تا روز چهارشنبه عده زیادی حرکت کرده بودند، در روز پنج‌شنبه عده‌ای از علماء و طلاب و محترمین تجار و کسبه به صورت دسته‌جمعی با چندین اتوبوس به سمت اهواز حرکت کردند که در مراسم هفتمین روز فوت پیشوای خود شرکت نمایند.

سحر روز جمعه به شهر اهواز وارد شده و در جلسه قبل از ظهر دارالعلم شرکت نمودند. بعدازظهر همگی در حسینیه اعظم جمع شده و به صورت اجتماع با چندین علم که از اصفهان همراه آورده بودند به سمت دارالعلم حرکت کردند.

در پیشاپیش جمعیت آقایان علماء و طلاب و پیش سر آنها مردم که عده آنها چندین هزار نفر می‌شد به نوحه‌سرائی و عزاداری مشغول بودند و فاصله بین حسینیه اعظم و دارالعلم را بدین کیفیت طی نموده وارد دارالعلم شده و به عزاداری و سوگواری مشغول شدند. ایشان از خود بی‌خود بودندو همگان اشک می ریختند و به سر و سینه می‌زدند. در این قسمت واعظ محترم آقای دیباجی منبر رفته و از طرف عموم مردم اصفهان این مصیبت را به حضرت عمادالاسلام آقای مجتهدزاده و سایر افراد خاندان محترم آقای بهبهانی تسلیت گفتند، جمعیت شبانگاه با اجازه از ایشان مرخص شده به اصفهان مراجعت نمودند.

آیت الله بهبهانی مورد توجه ائمه طاهرین: :

نقل شد از یکی از علماء بزرگ اصفهان که مورد توجه عموم طبقات بالاخص علماء و مراجع می‌باشند و سال‌ها در اصفهان و نجف اشرف تحصیل نموده‌اند و اکنون در اصفهان از مدرسین و ائمه جماعت و مورد وثوق می‌باشند که قبل از تشریف‌فرمائی مرحوم آیت الله بهبهانی به اصفهان شبی در علام رؤیا چنین به نظرم رسید که وارد بازار شدم و مردم را در جنب و جوش و هیجان مشاهد کردم علت را از کسی پرسیدم گفت که: حضرت امام زمان عجل الله فرجه به اصفهان تشریف آورده و فعلاً در میدان شاه می‌باشند. شتابان خود را به میدان رسانیده در وسط جمعیت آیت الله بهبهانی را دیدم که مردم او را با عزت و احترام همراهی می کنند با خود گفتم که ایشان آقا سید علی بهبهانی رامهرمزی می‌باشند که من ایشان را می‌شناسم و در نجف خدمتشان رسیده‌ام از خواب بیدار شدم فردای آن روز که به مدرسه صدر می‌رفتم عده‌ای از طلاب و بازاریان را دیدم که از احوال آقای بهبهانی از من سؤال کردند و اظهار داشتند قرار است که ایشان به

اصـفهان تشـریف بیاورند متوجه خواب خود شدم و دانسـتم که ایشان مورد عنایت و توجه مخصوص حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه می‌باشند.

رؤیای صادقه دیگر:

در ایام وفات مرحوم آیت الله بهبهانی در اهواز نقل شد که یکی از بزرگان علماء مدت‌ها ریاضت می کشید و متوسل به دعا و ختم بود که در بیـداری یا خواب به فیض حضور محضـر با برکت امام عصـر ارواحنا فداه نائل گردد تا شبی در عالم رؤیا به او می گوینـد مطلـوب شـما اکنـون در یکی از حجرات سـهم مطهر علـوی است. خود را به اطـاق منظور رسانیـده شایـد به وصـال محبوب نائـل گردد چون در اطـاق وارد می‌شود مرحوم آیت الله بهبهانی را می‌بینـد که در صـدر مجلس نشسـته‌انـد، از خواب بیدار می‌شود و فردای آن روز برای ایشان خواب خود را نقل می کند می‌فرمایند راضـی نیسـتم که تا زنده‌ام این خواب را برای احدی نقل کنید. از این دو رؤیای صادقه معلوم می‌شود که حضـرتش مورد توجه حضـرت امام زمان عجل الله فرجه بوده و در سلک نواب عام ایشان قرار دارند.

خوابی دیگر: از قول خود مرحوم آیت الله بهبهـانی نقل شـده که فرمودنـد در موقعی که مشـغول تألیف کتاب الاشـتقاق بودنم روزی یکی از طلاب گفت دیشب جهت شما خوابی دیده‌ام و نقل کرد که:

در عالم رؤیا به من گفتند که حضـرت امیرالمؤمنین۷ در یکی از اطاق‌های صـحن تشریف دارند من به قصد شرفیابی به محضر مبارک ایشان شـتابان خود را به اتاق رسانیدم شـما را در اطاق دیدم که نشسته و جواهراتی در جلو شما بود خواهش کردم که از این جواهرات چیزی به من عطا کنیـد دست بردیـد و یک دانه فیروزه درشت گرانبها به من عنایت فرمودیـد از خواب بیـدار شدم اکنون خدمتتان رسیده و از آن جواهرات چیزی می‌خواهم. ظاهراً مرحوم آیت الله بهبهانی فرمودند به او گفتم که مشغول تألیف چنین کتابی می‌باشم که شـرح یکی از فرمایشات حضـرت امیرالمؤمنین۷ است و آن نکـات علمی و عملی که در کتاب بدان‌ها اشاره شده است جواهرات گرانبها می‌باشند.

خبر رحلت مرحوم آیت الله بهبهانی در شهرهای دیگر:

روز ۱۸ ذی‌القعده که رادیو تهران خبر درگذشت مرحوم آیت الله بهبهانی را منتشر نمود موجب تأثر عمیق عموم علماء و فقهاء و حوزه‌های علمیه شده و تلگرافات تسلیت به آقازاده ایشان آقای مجتهدزاده و خاندان جلیل موسوی بهبهانی نموده و در بیشتر شهرهای ایران مجالس ختم منعقد گردید.

علمـاء اصـفهان و تهران و قم که به قصـد انجام فریضه حـج به مملکت حجاز رهسـپار شـده بودنـد در این وقت در مـدینه طیبه بودنـد در آنجا مجالس متعـدد ختم منعقد نموده و گویندگان در پیرامون شخصـیت علمی و مقام زهد و تقوی و آثار وجودی ایشان سخنرانی‌ها نموده و آنها که از نزدیک با حضرتش آشنا نبودند بیش

از پیش متأسف و غمگین شدند به دو علت: یکی از دست رفتن چنین پیشوای عالیقدری و دیگر آنکه چرا تا آن موقع آن‌چنان که باید حضرتش را نشناخته و از مصباح هدایتش فوایدی برنگرفته‌اند.

در رثای آیت الله بهبهانی:

در فوت مرحوم آیت الله بهبهانی عده‌ای از گویندگان و شعرا مرثیه‌ها و ماده تاریخ‌ها گفتند که ذیلاً ـ جهت تکمیل این یادداشت‌ها چند نمونه از آنها نقل می‌شود:

۱ مرثیه و ماده تاریخ که حضرت آیت الله عالم جلیل آقای آقا شیخ مجتبی حاتمی لنکرانی از مدرسین طراز اول اصفهان که پس از وقایع سال ۱۳۹۱ هجری قمری از عراق به ایران مهاجرت فرموده و در اصفهان سکونت اختیار نموده‌اند گفته‌اند.

انانی ضاحیاً نبأ شجانی

فکدر صفو عیشی مادهانی(۱)

فیالله من خطب فجیع

مریر الحزن والمأسی(۲) سقانی

تری الدهر الخؤن عل ابن حوا(۳)

یثیر رزیه فی کل آن

وای فتی شهدت یطیب نفساً

خلی البال من ریب(۴) الزمان

فلو عمرت الفاً عمر نوح

یمر بک الدهور وأنت فانی

بنو الحمرا(۵) بنو اصرحاً مشیداً

فظل الصرح ینعی کل بان

۱- . مادهانی: ما اوقفنی فی الداهیه ایالمصیبه.

۲- . المأسی: مصدر میمی بمعنی السوء

۳- . ابن حوا: ای البشر المتولد منها

۴- . ریب: جمع الریبه

۵- . بنو الحمرا: ملوک من العرب کانوا فی اندلس

واذ نزلوا المطنب من خيام

دعاهم للقفول(۱) الحاديان

لقد طحن الملوك رحی المنايا

فاردفت التعازی للتهانی

فأين ملوک حمير فی شئام(۲)

وتبع ملكهم وذووا(۳) يمان

فلا نصح الزمان لارد شير

ولا سمح الزمان لاردوان

نوائب دهرنا تترى علينا

فهل نكرى(۴) لسمع او عيان

الا فی كل كارثه(۵) سلو(۶)

سوى فقد الامام البهبهانی

نعوا علماً بكل تقی ورشد

ومكرمه يكل بها لسانی

مجلی(۷) فاز بالقدح المعلی

شئی(۸) الا قران فی عز وشان

بعلم الفقه فاق وفی اصول

وفی فن المعانی والبيان

و بالتحرير والتقرير ابدی

١- . القفول: بالفارسیه کوچ

٢- . شئام: لغه فی الشام

٣- . ذووا: کنایه عن ملوک یمن المبدو أسمائهم بکلمه ذو،مثل ذوأ یاس وذو یزن

۴- . نکری: الانکار

۵- . کارثه: کل ما یوجب الغم و الهم

۶- . سلو: التسلی

٧- . یعنی در مسابقه.

٨- . شئی: مثل رمی

علی والتقی و ضعا لمعنی

اذاً لفظا هما مترادفان

یبدل کل سیئه بحسنی

ویصفح عن جریمه کل جان

علی خلق عظیم اذ نماه(۱)

الی خر الوری فخر الکیان

مآثر منه لا تحصی بعد

ینوء برقمهن الکاتبان

فضائله فواضله کثار

فهذا اول جئنی بثانی

فلا الطائی(۲) یقرب منه جوداً

ولا الثقفی(۳) فی کرم یدانی

وفی نادیه دوماً(۴) قد شهدنا

وفود البائسین علی الخوان

ابوالصرات(۵) او رثه نداه

فذا ان رمت(۶) مدحته کفانی

ألا تسعاً لقوم عا ندوه

طغاه الناس أنذال(۷) الزمان

۱- . نماه: ای انتسابه

۲-. الطائی: هو الحاتم المعروف

۳-. الثقفی: معن ابن زائده المعروف بالجود

۴-. وفی نادیه دوماً: ای فی مجلسه دواماً

۵-. ابوالصرات: لقب موسی الکاظم۷

۶-. رمت: قصدت

۷-. انذال: جمع نذل الساقط من الشرف

لئن عادوه عن خطل وجهل

فقد ثنوا شیوخ النهروان

ففار بجنتین قریر عین

جرت عینا هما النضاختان

تمنی جعفر(۱) لقیا ابیه

وآنئذ هما یتعانقان

خلیلی اصطینا نار هجر

وها هو فی النعیم فانصفانی

فقدناه و یا خسران حظ

وشکوانا لرب مستعان

فأدوی یومه حزناً و شجواً

علی الاسلام لاعجه یعانی(۲)

نعم هو یوم عید للنصاری

وصابی والیهود وبرهمان

الی عام مضی فیه سعیداً

یشیر الحاتمی اللنکرانی

اضف ستاً وعشراً ثم ارخ

علی حل فی روض الجنان

۱ آقای آقا شیخ مجتبی حاتمی لنکرانی فرزند علامه جلیل ورع صالح آقا شیخ محمدحسن بن شکور بن حاتم بن احمد بن

اصـغر لنکرانی نجفی از علماء نامدار و مدرسـین عالی‌مقدار و مجتهدین در علم و عمل و زهد و تقوی و شـعر و ادب و تایخ و لغت و محاضـرات بی‌نظیر می‌باشند، در سال ۱۳۱۵ قمری متولـد گردیده و در نجف اشـرف در خدمت جمعی کثیر از بزرگان علم و ادب و رجال همچون مرحوم حاج میرزا ابوالهدی کلباسـی و آقا سـید ابوتراب خونساری و آقا شیخ محمدجواد بلاغی و آیات الله العظام آقا سید

۱- . جعفر: ولده رحمه الله علیهما

۲- . یعانی: یری العناء

ابوالحسن اصفهانی و آقا ضیاءالدین عراقی و آقا میرزا محمدحسین نائینی و حاج شیخ محمد حسن کمپانی اصفهانی تلمذ فرموده تا به مقام شامخ اجتهاد رسیده و سال‌ها در نجف اشرف حوزه تدریس داشته و جمعی کثیر از افاضل طلاب به درس ایشان حاضر گردیده و سپس چندین سال به سامره مهاجرت فرموده و حوزه علیمه آنجا را اداره نموده و مجدداً به نجف اشرف معاودت فرموده سرانجام در قضایای ذی القعده سال ۱۳۹۱ قمری مجبوراً به ایران مهاجرت کرده و برحسب خواهش علماء و بزرگان این شهر در اصفهان سکوت اختیار نمود و صبح‌ها در مدرسه صدر بازار و عصرها در مدرسه جلالیه احمدآباد حوزه درس منعقد فرموده و عده‌ای از افاضل طلاب به محضرش حاضر گردیده و مستفیض می‌شوند ضمناً در این چند سال بر حسب خواهش آقای حاج آقا رضا عمادزاده و جمعی از مؤمنین شب‌های ماه مبارک رمضان در حسینیه آقای عمادزاده یک ساعت مردم را موعظه و ارشاد می‌فرمایند و به خصوص در موضوع ولایت داد سخن می‌دهند.

آقای لنکرانی فقیهی است جامع و مجتهدی است بارع در فلسفه و حکمت و کلام و تفسیر و رجال و صرف و نحو و معانی و بیان و نحو و لغت و تاریخ و شعر و ادب صاحب نظر می‌باشد، از آثار قلمی ایشان کتاب اوفی البیان در شرح قصیده منجیه مرحوم علامه زاهد ورع آقا سید محمد بن سید مرتضی کشمیری به طبع رسیده است. در معجم رجال الفکر و الادب (ص۳۹۱) درباره ایشان می گوید:

عالم فاضل مجتهد من اساتذه الفقه والاصول شاعر عبقری حسن الاخلاق سریع البدیهه والنکنه له دیوان شعر، کتابات متفرقه فی الفقه والاصول...

آقای رازی در گنجینه دانشمندان (ص۱۶۰ جلد سوم) درباره ایشان بعد از نقل مطالبی می‌نویسد:

ایشان گذشته از مقام علم و فضل، عالمی پارسا و موصوف به تقوی و دارای ملکات فاضله اخلاقی و محامد آداب و محاسن اخلاق و مبرا از تظاهرات و بسیار متواضع و خلیق می‌باشد و از امامت و تعینات روحی دوری می‌نمایند و در اصفهان هرچند علماء اعلام و متدینین اصرار برای نماز جماعت و اداره مسجدی نمودند نپذیرفتند خود را با آن مقام شامخ علمی و زهد و تقوی لایق این سمت ندانسته و به نماز دیگران شرکت می‌نمایند (انتهی).

پدرشان علامه جلیل مرحوم آقا شیخ حسن عالم فاضل ورع صالح در نزد اساتید بزرگ تلمذ نموده و تقریرات فقهی و اصولی آنان را به رشته تحریر درآورده و همچنین حواشی بر رسائل عملیه نوشته و از جمعی از بزرگان همچون حاج میرزا حسین بن حاج میرزا خلیل تهرانی و آقا سید محمدعلی شاه‌عبدالعظیمی و آقا سید حسن صدر کاظمینی روایت می کند و آقا میرزا محمدعلی اردوبادی و جمعی دیگر از ایشان روایت می کنند. سرانجام در روز شنبه ۹ جمادی‌الاولی سال ۱۳۶۱ قمری وفات یافته است. (نقباء

البشر صفحه ۴۶۵ + معجم رجال الفکر و الادب صفحه ۳۹۱)

۲ مرثیه و ماده تاریخ که حجهالاسلام آقای حاج آقا مجتبی(۱) میرمحمد صادقی اصفهانی سروده‌اند:

لهفی فوت العالم الفقیه

البهبهانی السید النبیه

لقد شجی قلوبنا بفوته

و احترق الفؤاد بعد موته

لم تأت ام الدهر مثله ولا

یأتی الزمان مثله مجتهدا

قد جمع الفضائل المنوعه

قد الف العلوم فی کتب قیمه

راح الی روح مع الرضوان

نال سعاده الی الجنان

اصبحت الشریعه غریباً

و اصبح الاسلام مستجیرا

بمن یلوذ بعده الاسلام

من استجار بعده الانام

انا فقدنا سیداً عالی النسب

الی علی ثم موسی انتسب

التمسوا عام الرحیل عنی

قلت ارتجالا قبل ان یفتنی

انقص ثلثاً ثم ق (قد انطفی

بفوته نور الدین المصطفی)

۱۳۵۴ هجری شمسی

۱-. آقای حاج آقا مجتبی میرمحمد صادقی نجلجلیل حجهالاسـلام مرحوم حاج سـید محمدباقر حسـینیاحمدآبادی از فضلاء و ائمه جماعت اصفهان و مدرسین مدرسه صدر عالم فاضلادیب شاعر در خدمت بزرگان علماء تلمذ فرموده و اکنون سال‌هاست که در مدرسهصدر سطوح فقه و اصول تدریس می‌نماید، وی از مبرزینشاگردان مرحوم حاج میر سید علی مجتهد نجف‌آبادی می‌باشد.مشارالیه نواده دختری علامه خبیر مرحوم حاج آقامنیرالدین بروجردی اصفهانی می‌باشد.

۳ مرثیه و ماده تاریخی که آقای حسین عبداللهی خوروش(۱) متخلص به همت از نویسندگان و مؤلفین اصفهان سروده‌اند.

آیت الله بهبهانی پاک رفت و واصل به حق بی‌چون شد

گنج پر قیمت است و با ارزش لیله القدر چون بزرگ آمد مرد حق، چون به حق شود واصل چون شب قدر و گنج پنهان گشت هست زندان مرد حق «دنیا» ارجعی را بگفت چون لبیک همچو مرحوم (بهبهانی) پاک آیه الله و مرجع تقلید نگر آثار او یکایک را جو ز (مصباح) او هدایت حق نگر (الاشتقاق) تا بینی عالم آن باشدی که آثارش ور نه یک عمر بحث کم باشد مرد وارسته بود و ناشر علم دوستی بهر فوتش از من خواست پی تاریخ فوت او گفتم (نود و پنج) و (سیصد) از هجرت سال فوتش بدون رنج و حساب حق کند رحمت آن فقید سعید

زین سبب زیر خاک مدفون شد گشت مخفی و قدرش افزون شد درجاتش ز حصر بیرون شد رتبه‌اش بر فراز گردون شد از دد و دیو دهر مسجون شد گشت مستخلص و همایون شد که ز مرگش قلوب محزون شد وآنکه در علم در مکنون شد کار ز شش به ز گنج قارون شد در (ولایت) کمال معجون شد بر چه نحوی کلام مخزون شد رهبر تشنگان چو جیحون شد قلمش گر شکست و وارون شد علم و حلمش کمال مشحون شد چند بیتی که نیک مضمون شد بیعت شعری که پاک موزون شد (یک هزار)ش بر او چون افزون شد کلک (همت) نوشت و مقرون شد رفت و واصل به حق بی‌چون شد

۱- . آقای حسین عبداللهی فرزند مرحوم غلامعلیبن حاج محمدرضا مباشر اصفهانی در سال ۱۳۳۳ قمری در اصفهان متولدگردیده و سال‌ها در مدارس جدید و قدیم به تحصیل علوماشغال داشته و ضمناً به تألیف و تصنیف کتب پرداخته فاضلی استمتتبع و نویسنده‌ای است با ذوق و شاعر، تألیفاتش متجاوز ازبیست مجلد می‌شود که مهم‌ترین آنها: کتاب قرآن از نظر داشنمندانجهان است که قسمتی از آن به طبع رسیده و به نظر مرحوم آیت اللهبهبهانی رسیده و مورد تقدیر و تقریظ ایشان قرارگرفته است. کتاب موسیقی و اسلام و تأثیر موسیقی برروان و اعصاب و تراش ریش از نظر بهداشت و دین و انقلاب یا نهضتسید جمال‌الدین اسدآبادی از تألیفاتش به طبع رسیدهو مورد استفاده عموم دانش‌پژوهان قرار گرفته است.

۴ مرثیه و ماده تاریخی که حجهالاسلام آقای آقا سید محمود شفیعی از فضلاء و طلاب دارالعلم حضرت آیت الله بهبهانی در اهواز گفته‌اند.

دلم یاران چه با غم آشنا شد نمودم سعی بر کتمام رنجم کشیدم آن چنان آهی که گوئی روان اشکم به صورت همچو باران برفت از نزد ما تاج سر ما ندای ارجعی از حق چو بشنید ز مرگ آیت الله بهبهانی ندای ناعیت ای مه چو آمد روان شد کوکبی رخشنده چون ماه بدی حامی قرآن و شریعت روان شد نایب مهدی ز دینا جهان تاریک شد از فرقت او ز ماهی تا به مه سوزان ز هجرش به استقبال روح پر فتوحش هنوزش زود بود این شمع رفتن سمی شیر یزدان آیت حق زمین جسمش تقبل کرد چون گنج سحر چون بهترین وقت است زین رو زعیم شیعه زین دنیای فانی ولیکن منبر و محراب لرزان پی تاریخ فوت مرجع دین بگفت بر گوی ای محمود محزون

وجود من گرفتار بلا شد ولیکن عاقبت غم برملا شد شرارش از زمین تا بر سما شد زفقدان کسی گو زین سرا شد جدا این تاج از ماها چرا شد شتابان رفت و از ماها جدا شد قلوب مؤمنین غرق عزا شد توان و تاب هم زایل ز ما شد کنون از فرقتش دل مبتلا شد زبان در مدحتش لال از ثنا شد از این رفتن خدا دانا چها شد ملک در گریه همچون ماسوا شد گرفتار مصیبت اولیا شد صفوف انبیا و اولیا شد ولی کو چاره این امر از خدا شد مزارش ای برادر ملتجا شد ز روح وی سماهم پربها شد در این ساعت جلیس مرتضی شد به نزد مادرش خیر النساء شد روان و روح سلب از این دو تا شد خرد را جمله‌ای نیک اکتفا شد بجنت نزد بابش مصطفی شد

۳۰۴ + ۲۲۰ + ۳۰۵ + ۶۱ + ۵۰۵ = ۱۳۹۵

۵ مرثیه و ماده تاریخی که حجهالاسلام آقای حاج میرزا علی آقا صادقی برادر آقای حاج آقا مجتبی سابق‌الذکر سروده‌اند. تخلص ایشان به مناسبت جد مادریشان مرحوم حاج آقا منیرالدین بروجردی، منیری می‌باشد.

بهبهانی آیت الله زعیم

سرور و سالار دین مثلش عدیم

تا آنجا که گوید:

سال فوتش را منیری این چنین چون بشرین از برش بیرون شدند

گفت چون طبعش برون شد از عقیم آیت الله به جنت شد مقیم

۶ آقای مداح‌زاده تاریخ فوت گوید: ۱۳۹۵ = ۲ - ۱۳۹۷

رفت از کف آیت الله زمان از روزگار ملجأ خلق جهان و مرجع تقلید بود نام او سید علی و بهبهانی شهرتش علم و حلم و زهد و تقوایش به عالم بی‌نظیر بد ز نسل مصطفی و سبل زهرای بتول خون دل‌ها خورد در دوران عمرش آن جناب اول آذر مه ای یاران به شمسی سال شد از پی تاریخ فوتش زاده مداح گفت

چرخ کج رفتار کرده شیعیان را داغدار یعنی از فیض وجودش شرع بودی برقرار در مقام اجتهادی بود وی دائر مدار بود آن در ده ردون احکم حق را پایدار سید علی نسب بر اهل دانش افتخار تا که گردید از وجودش دین احمد استوار فوت او اندر هزار و سیصد و پنجاه و چار ز اصفهان این نظم را تا زاو بماند یادگار

۷ مرثیه اثر طبع آقای میرزا فضل‌الله خان اعتمادی «برنا».

رثاء و ماده تاریخ در ارتحال سید العلماء و المجتهدین، قدوه الفقهاء و المحققین، برهان الاتقیا والصالحین قدوه الانام، حجهالاسلام مرحوم آیت الله ابوجعفر الحاج میر سید علی موسوی بهبهانی اعلی الله مقامه الشریف:

تا به کی دل بسته‌ای بر زدگی این جهان ما چو مهمانیم و این دیر کهن مهمانسرا این جهان باشد همان رندی که خم و کوزه ساخت

این جهان باشد همان شبرو که در یک دم ربود این جهان آن کهنه عفریتیست کز افسون گرفت آری آری عاقبت، مرگت برد در قعر گور کهربای مرگت آخر می‌ربایـد همچو کـاه عـاقبت می‌گرددت بـالین و بستر خـاک و خشت هر توانـائی که روزی پرورد در دامنش تا یکی در نزد افرادی چو خود یا دون خود تا یکی بنـدی ببنـد بنـدگی با دست خویش تا یکی از بهره ترفیع مقـام و منزلت من نگویم در پس زانوی غم گیر انزوا من نگویم خـط بطلان کش به روی زنـدگی گویمت ما کاروانیم و جان باشـد رهی گر کنی سـرپیچی از فرمان گیتی آفرین کشتزاری باشد این گیتی برای آخرت گر که بر اسب مراد خود شدی روز سوار هر که را گردون کنـد روز بر این مرکب سوار روی کسب کمـال دانش و تقوی و دین تـا توانی پا فرا کش از ره جور و ستم کوش تا در سایه ایمان و دین در روز حشر بی در گنج ولایت در دم رفتن چه سود خلق را دست اجل از پا در آرد روز و شب یـا چو گرگ تیز چنگـالی که افتـد در گله بین چگونه دیـده بست از دار دنیـا عـالمی عـالمی عامـل ز اعقاب امیر مؤمنین مقتـدائی محترم از دیـده هر مرد و زن صاحب قدر و جلالت، مفتی ذی احترام آیت الله کبیر بهبهانی، آنکه بود آنکه بین مردم دوران نظیرش بود کم آنکه انـدر صـدر مـدرس بین طلاب علوم آنکه بود آیات قرآن را مفسـر یک به یک آیت اللهی که از هشـیاری و فهم و خرد آیت اللهی که از انـدیشه و رای سـلیم آیت الله که بـود از جبهه نـورانیش آیت اللهی که بـود از کـثرت خـوش محضـری آیت اللهی که بـا مرگ عزیزان، داغـدار چشـمه‌سـار فیض را بـود آن زعیم آب حیـات بـود او کوه متـانت با تواضع، همفرین قبله حاجـات مردم، پیشوای مرد و زن جامع کل علوم و حاوی اصل و فروع من نـدانم خوانمش انسان کامل یا ملک سـیر شد از این محیط و خسـته ز ابناء زمن چشم بست از این سـرای عاریت شـهباز فیض رفت عنقای فراست بر فراز قاف قرب آفتـاب علم را گردیـد خـاک تیره میغ نی که خوزسـتان بود تنهـا ز مرگش بی‌زعیم سـال فوتش را به سال هجری و أبجد نمود (حاج می سید علی جنات را کرده وطن)

این جهان هرگز نمی‌باشد سرای جاودان کی بود مهمانسرا دائم سرای میهمان قد و بالای قباد و روی و موی اردوان از کف جم جام و تاج از تارک نوشیروان مسند از یعقوب لیث و جقه از الب ارسلان از فراست گر گذاری پا به فرق فرقدان از کیاست گر ز کیهان پا نهی بر کهکشان ای که بستر سازی اکنون از پرند و پرنیان این جهانش روز دیگر می‌نماید ناتوان بهر تعظیم و ستایش می‌نمائی خم میان از برای خدمت دونان، میان بهر دونان خسته می‌سازی زبان خود به مدح این و آن من نگویم از همه هستی خود دامن‌فشان مسکن خود کن مغاری یا که غاری را مکان آخر از این رهگذر باید نماید کاروان بی... تأمل می‌شوی درمانده وقت امتحان وقت خرمن حاصل خواهی اگر بذی نشان از پی ظلم و ستم هر سو که بتوانی، مران روز دیگر بر فرود آوردنش گیرد عنان خویش را از چنگ شیطان هوس‌ه وارهان تا توانی بسته دار از ظلم و کین دست و زبان از عذاب اخروی حقت بدارد در امان از هزاران گنج همچون این قوافی شایگان همچون برگی کز شجر ریزد به هنگام خزان مرگ از پیر و جوان غافل نگردد یک زمان کز خرد بودی یگانه در میان همگنان فاضلی کامل ز نسل خاتم پیغمبران پیشوائی معتبر در نزد هر پیر و جوان زینت محراب و منبر، منهی با عزوشان مرجع تقلید جمعی بی‌شمار از شیعیان این چنین پرهیزار و مشفق و روشن روان بود چون بدر منیری در میان اختران آنکه بود احکام مذهب را سراسر ترجمان بود بر گلزار علم و گلشن دین باغبان بود در کار امور مسلمین کوشا ز جان آیت تقوی و دانش آشکارا و عیان هر کجا وارسته و مردم‌نواز و مهربان بود اما داشت دائم شکر یزدان بر زبان کوهسار مکرمت را بود آن فرزانه کان بود او چرخ مناعت با عطوفت هم قران قدوه ارباب دانش، زبده خرد و کلان افتخار مسلمین و حامی ایرانیان آنقدر دانم نظیرش پرورد کمتر زمان کرد آن حبر معظم زین جهان رو بر جنان شد همای زهد در اوج بقا زین خاکدان کرد سیمرغ شرف بر شاخ طوبی آشیان گشت بر سرو فضیلت سنگ مرقد سایبان مقتدائی هم نباشد مثل او در اصفهان طبع برنا در دو تاریخ جدا از هم بیان (بهبهانی رفت در دار بقا از این جهان)

۸ مرثیه دیگر از آقای اعتمادی «برنا»:(۱)

عالم شیعه ز مرگ شاهرودی زعیم در عزای مرگ میلانی، جهان علم و دین

۱- . آقای فضل‌الله اعتمادی خوئی اصفهانی (دراوائل شاعف تخلص می‌نمود) متخلص به برنا فرزند مرحوم عبدالحسین متولداواخر سال ۱۳۰۸ ه.ش ادیب فرزانه و شاعر گرانمایه شرح حالش در کتابتذکره شعرای معاصر اصفهان به نام خوئی (صفحه ۱۸۳) و مجله باغ صائبنشریه انجمن ادبی صائب صاحب طبعی روان و ذوقی سرشار استشماره ۹ سال ۱۵ مذکور است.

بهبهانی از جهان رو جانب جانان نمود حاج میر سید علی آن عالم عامل که بود حامی دینداری و حق‌جوئی و صدق و صفا مرجع تقلید خلقی بی‌شمار از شیعیان حاوی کل علوم و حاکم احکام دین کرد از دار فنا ماوی چون در دار بقا خا است برناتا به سال هجری شمسی زند گفت (محشور بهبهانی با علی شد در جنان)

چهره ناشسته ز گرد ماتم و اندوه و غم خارج از پیکر نکرده کسوت حزن و الم شد به سوگ دیگری دل‌ها پریشان و دژم در جهان از دانش و تقوی و خوش‌خوئی علم دشمن بی‌دینی و خودخواهی و ظلم و ستم رهبر جمعی کثیر از اهل تدریس و قلم بر همه آثار اهل دانش و تقوی حکم زد چو در ملک نعم زین وادی محنت قدم در دو تاریخ جدا از هم وفاتش را رقم گفت (میر سید علی نزد علی شد در ارم)

۱۳۵۴

ایضاً

زد رقم تاریخ دیگر در وفات آن زعیم

گفت (به مینو کرد رو آن بهبهانی فخیم)

۱۳۵۴

ایضاً

خامه برنا پی تاریخ فوت او رقم زد بهبهانی در جنان باشد ندیم شاه مردان

مصرعی را تا که بتوانی به دو نوعش بخوانی در جنان باشد ندیم شاه مردان بهبهانی

۱۳۹۵

خاتمه: عده‌ای دیگر از شعراء و ادباء اصفهان و خوزستان در مرثیه و تاریخ فوت مرحوم آیت الله بهبهانی اشعاری سروده‌اند که فعلاً جهت اختصار از درج آنها صرف نظر گردید و فقط به ذکر اسامی آنان اکتفا می‌شود.

۱ آقای رها از گویندگان اصفهان

۲ آقای سبزواری: حاج آقا جعفر از اصفهان

۳ آقای شفیعی: آقای حسن شفیعی از ایزدخواست

۴ صادق: آقای حاج آقا مجتبی مرثیه و ماده تاریخ فارسی از اصفهان

۵ عاصی: آقای اصغر شیرانی از اصفهان

۶ آقای معلم: از رامهرمز

۷ ناصری: آقای آقا سید یحیی از طلاب دارالعلم اهواز

۸ تسلیت‌نامه از فضلاء هندیجان

ملحقات

سابقه مبارزاتی مرحوم آیت الله بهبهانی

سابقه مبارزاتی مرحوم آیت الله بهبهانی (۱) مرحوم آیت الله بهبهانی از آغاز نهضت روحانیون ایران با پیشگامی حضرت امام خمینی رضوان الله علیه در راستای قیام ایشان و دیگر مراجع عظام بودند.

بعد از واقعه پانزده خرداد ۱۳۴۲ پس از دستگیری امام در قم و بازداشت ایشان در تهران، آیت الله بهبهانی از جمله مراجعی بودند که برای دفاع و حمایت از امام خمینی به تهران هجرت کردند،و چهار ماه در تهران ماندند و خواستار آزادی امام خمینی بودند.

پیکار با رژیم پهلوی

مرحوم آیت الله بهبهانی در ایامی که در نجف اشرف مشغول به تحصیل بود با حوادث مشروطیت آشنا گردید. از آغاز نهضت حضرت امام خمینی(ره) در راستای قیام ایشان قرار گرفتند.

در نیمه ی دوم ۱۳۴۱ه ش رژیم پهلوی تصمیم گرفت انجمن های ایالتی و ولایتی را در شهرها ایجاد نماید، ولی روحانیون به سبب مسائل خلاف شرعی که در این طرح گنجانیده شده بود، با این اقدام دولت به شدت مخالفت کردند. مراجع تقلید قم، امام خمینی(ره)، آیت الله بهبهانی و علمای طراز اول کشور با صدور اعلامیه و سخنرانی، به مخالفت با این طرح برخاستند.

در اعلامیه ای که ایشان به همین مناسبت صادر کردند چنین آمده است:

«اخیراً در جرائد که خبر تشکیل انجمن های ایالتی و ولایتی درج شده، اسلامیت و ذکوریت که دو شرط اساسی و قانونی بوده، در تصویب نامه ی مذکور حذف شده. این امر نگرانی عامه علاقمندان به دین مبین اسلام بالاخص علمای اعلام را که حامیان مذهب هستند فراهم آورده؛ در این موقع که سیل بی دینی در خارج، استقلال کشورهای مسلمین را تهدید می کند، حمایت از مقررات اسلام و رضایت عامه شرط نخستین استقلال کشور است.»(۲)

سرانجام رژیم پهلوی مجبور شد به دنبال یک نهضت دو ماهه علماء و روحانیون، لایحه ی

۱- . این قسمت درمتن مرحوم مؤلف ذکر نشده است و از کتاب آیت الله بهبهانی بهروایت اسناد ساواک که به تازگی منتشر گشته اضافه شده است. (مصحح)

۲- .اسناد انقلاب اسلامی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ج ۲، ص ۲۸.

انجمن های ایالتی و ولایتی را متوقف نماید.

در تاریخ ۲/۱/۱۳۴۲ (مطابق با ۲۵ شوال، سالروز شهادت امام صادق علیه السلام) مزدوران رژیم پهلوی به مدرسه ی فیضیه حمله کردند، که منجر به زخمی شدن و شهادت شماری از طلاب گردید. اعلامیه های زیادی از سوی مراجع تقلید، در محکومیت این اقدام رژیم صادر گردید.

و از سوی ایشان نیز اعلامیه ای منتشر گردید:

«تعداد چندین تلگراف از طرف روحانیون اهواز به نام های آیت الله بهبهانی و .. به آقای خمینی در قم مخابره و ضمن اظهار همدردی با مردم قم و تبریز آمادگی خود را اعلام داشته اند و در پاسخ تلگرافات مذکور آیت الله خمینی از آنان تشکر و اظهار داشته فعلاً در مقابل زور عملی نمی توان کرد.»(۱)

به دنبال ادامه مبارزه و ایراد سخنان کوبنده عصر عاشورا از سوی حضرت امام خمینی(ره)، شب ۱۲ محرم ۱۳۸۳ مطابق با ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ حمله وحشیانه، رژیم شاه به سنگر روحانیت آغاز گردید. بسیاری از روحانیون به وسیله عوامل رژیم پهلوی به اماکن نامعلومی برده شدند و جمعی هم تحت تعقیب قرار گرفتند. در ساعت ۳ بعد از نیمه شب ۱۵ خرداد سربازان گارد به منزل حضرت امام خمینی(ره) یورش بردند و پس از دستگیری ایشان به سوی تهران روانه شدند. مرحوم حاج آقا مصطفی، فرزند امام خمینی(ره) که شاهد عینی این جریان بود، با تمام نیرو فریاد سر داد که «خمینی را بردند» و مردم قم سراسیمه از خانه ها بیرون ریختند و اطراف خانه امام (ره) اجتماع نمودند.

همزمان با دستگیری قائد بزرگ، حضرت آیت الله قمی از مشهد و آیت الله محلّاتی از شیراز دستگیر و به تهران اعزام شدند.

پس از اطلاع روحانیون خوزستان از این واقعه اعتصاب نماز جماعت نموده و برای کسب تکلیف به سوی منزل مرجع بزرگ شهر عزیمت می نمایند:

در اسناد ساواک آمده است:

شب گذشته نماز جماعت بعضی از مساجد گذارده[گزارده] نشد و مأمورین اطلاع دادند که از ساعت ۱۹ عده ای از وعاظ ضمن تعطیل مجالس عزاداری سیدالشهداء در منزل آقای حاج سید علی بهبهانی تشکیل جلسه داده و با شرکت عده ای اصناف و بازاریان در این جلسه تصمیم گرفته می شود که صبح روز ۱۶/۳ [۱۳۴۲] دکاکین و بازار تعطیل شود.

۱- . متن کتاب سند شماره: ۲۱۰۲/۲۰ ۲۰/۲/۱۳۴۲

ضمن مراقبت کاملی [که] از منزل آقای بهبهانی به عمل آمد در حدود ساعت ۲۴ جلسه مذکور خاتمه و شرکت کنندگان منزل را ترک گفتند.»(۱)

سرانجام روحانیون اهواز تصمیم گرفتند جلسه ای برای بزرگداشت شهدای ۱۵ خرداد در مسجد جامع اهواز برگزار نمایند:

«صبح روز گذشته (۱۷/۳/۱۳۴۲) عده ای از روحانیون اهواز تصمیم داشتند در مسجد جامع اجتماع کرده و از آقای حاج سید علی بهبهانی نیز که تقریباً سمت بزرگتری و رهبری این طبقه را در منطقه خوزستان دارد خواسته بودند که به مسجد آمده و ضمن رفتن به منبر درباره جریانات روز و همدردی با جامعه روحانیون و بازداشت آقای خمینی و سایر آقایان بازداشتی صحبت کند و به وسائلی نیز به مردم و بازاریان اطلاع داده بودند که برای شنیدن اظهارات آقای بهبهانی در مسجد حاضر شوند.»(۲)

در پی تصمیم برای تشکیل جلسه با حضور اقشار مختلف مردم اهواز، عوامل رژیم پهلوی از تشکیل آن مجلس ممانعت کردند.

ساواک طی گزارشی در این خصوص گفته است:

«روز ۱۷ ماه جاری از طلاب و طبقات مختلف از طرف آخوندها و طلاب دعوت شده بود که در مسجد جامع اجتماع نمایند که در اثر اقدامات رؤسای شهربانی و ساواک و آقای استاندار از این اجتماع جلوگیری شده است و چند نفر از اشخاص بی طرف به آیت الله سید علی بهبهانی که قرار بوده به منبر برود ابلاغ شده که از رفتن به منبر خودداری نماید گر چه فرزند نامبرده حاضر به تمکین نبوده بالاخره او را قانع نموده و مسجد را قفل نموده اند و مدعوین موقع مراجعه به مسجد چون درب مسجد قفل بوده متفرق شده و رفته اند. گفته می شود تحریکاتی به منظور بستن مغازه ها و بازار در پیش است.»(۳)

در اعتراض به ادامه بازداشت حضرت امام خمینی (ره) در سال ۱۳۴۲، آیت الله بهبهانی از جمله مراجعی بودند که به همراه شماری از علمای شهرستان ها به عنوان اعتراض به دستگیری امام خمینی(ره)، به تهران هجرت، و علیرغم فشارهای دستگاه های امنیتی برای خروج ایشان از تهران چهار

۱- . متن کتاب سند شماره: ۴۲/۱۱۱۵/۲/۱۵ ۱۶/۳/۱۳۴۲

۲- . متن کتاب سند شماره: ۴۲/۱۱۲۰/۲/۱۵ ۱۸/۳/۱۳۴۲

۳- . متن کتاب سند شماره: ۱۵۲۰ – ۱۸/۳/۱۳۴۲

ماه در تهران ماندند و خواستار آزادی حضرت امام(ره) شدند.

ساواک طی گزارشی در این خصوص گفته است:

«آیت الله میر سید علی بهبهانی که از روحانیون طراز اول خوزستان مقیم اهواز می باشد شب گذشته [به] تهران آمده.»(۱)

آیت الله بهبهانی در تاریخ ۱۴/۵/۱۳۴۲ اعلامیه بسیار شدیدی علیه دستگاه پهلوی صادر کردند و در آن مرجعیت امام خمینی(ره) را اعلام و از ایشان با عنوان « آیت الله العظمی و از اعاظم مراجع» تعبیر نمودند.

در این اعلامیه که با لحن بسیار تند انقلابی نگارش شده، دستگاه رژیم شاه را دیکتاتوری توصیف، و حرکات و رفتار این رژیم را با واژه هایی نظیر جنایات و تجاوز، به باد نقد و انتقاد گرفته.

و در فرازی از اعلامیه به صراحت دولت وقت را دولت غیر قانونی اعلام و می فرماید:

«آیا در این مملکت مرجع صلاحیت داری نیست که در این محیط خفقان آور به این تجاوزات و قانون شکنی های دستگاه دیکتاتوری خاتمه دهد و این نگرانی شدید را از ملت مسلمان ایران مرتفع سازد.

البته انتخاباتی که به وسیله این دولت غیرقانونی و در زیر سایه سرنیزه انجام پذیرد نتیجه آن معلوم است. علاوه آیات عظام بالاخص حضرت آیت الله العظمی آقای خمینی دامت برکاته که از اعاظم مراجع تقلید و مورد احترام تمام مسلمانان جهان می باشند، معظم له را در محدودیت شدید قرار داده و اجازه ملاقات به اشخاص داده نمی شود.

بدون تردید این اعمال غیرانسانی و خلاف قانون، مورد تنفر و انزجار شدید ملت مسلمان و شریف ایران است. روحانیت همواره به وظایف شرعی خود عمل نموده و تا برآورده شدن تمام خواسته های قانونی ملت ایران در مقابل دستگاه فاسد استعماری و استبدادی از پای نخواهد نشست.»(۲)

چون وی مورد احترام خاص مراجع و روحانیون مهاجر به تهران بود، جلسات زیادی از طرف مراجع و علماء در منزل محل سکونت ایشان در تهران تشکیل می شد. آیت الله سید مرتضی پسندیده، برادر امام خمینی (ره) در جریان این واقعه می فرماید:

« بنده کاملا به خاطر دارم، ساواک به منزل محل سکونت ایشان مامورینی فرستاد

۱- . متن کتاب سند مورخه: ۲/۵/۱۳۴۲

۲- .اسناد انقلاب اسلامی، همان، ص ۱۰۷.

و ایشـان را به خروج از تهران ملزم نمود که بـا مـداخله بعضـی از علمـاء مامورین از منزل ایشان خارج شدنـد ولی بعـد از چند روز، چون حضور حضـرت آیت الله بهبهـانی در تهران برای دسـتگاه گران و خطرنـاک بود، دسـتگاه می خواست ایشـان را به ترک تهران وادار نمایـد، ولی باز هم اقـدامات ایشان و سایر مراجع و روحانیون و تایید عمومی مردم مانع از آن کار شد، بلکه منجر به آزادی حضـرت امـام گردیـد. به محض آزادی حضـرت امام، آیت الله بهبهانی به ملاقات ایشان رفتنـد که بسـیار مورد احترام ایشان نیز قرار گرفتند.»

پس از آزادی حضـرت امام(ره) از زندان و انتقال به منزلی در قیطریه آیت الله بهبهانی در اولین فرصت حاصل شده به دیدار و ملاقات ایشان رفتند.

در اعتراض به انتخابـات فرمایشـی و صوری مجلس رژیم دست نشانـده پهلوی، به اتفاق ۱۰ نفر از علماء خوزسـتان اعلامیه ای منتشر کرده و آن را، انتصابات هیئت حاکمه، انتخابات ننگین و غیرقانونی اعلام کردند:

در آن اعلامی آمده است:

«بـدیهی است از انتصابـات هیئت حـاکمه که به نـام انتخابـات به جریـان گـذارد اطلاع کامل دارنـد که قاطبه ملت ایران به جز معـدودی از مـامورین دولـت و کـارگرانی که حقوقشـان در گرو گرفتن کـارت بـوده شـرکت ننمـوده و عملاـ به عمـل دولت اعـتراض کرده و در تمـام ادوار مشـروطیت چنین انتخابـات ننگینی سـابقه نداشـته و اکـثر مردم خوزسـتان بـا اینکه تحت فشـار مـامورین سازمـان امنیت و شـهربانی قرار گرفته معـذلک به واسـطه تحریم آقایـان مراجع تقلیـد در انتخابـات شـرکت نکرده و کسانی که به نام نماینـده از طرف دولت معرفی شـده اند نمایندگان واقعی مردم نبوده و مردم این اسـتان مثل سایر مردم کشور این مجلس را به رسمیت نمی شناسند و مصوبات آن نیز قانونیت ندارد.»(۱)

پس از انتشار این اعلامیه ساواک دستور دستگیری ایشان را صادر نمود. که این اقدام به علت نامعلومی عملی نگردید.

در تابستان ۱۳۴۳، آیت الله بهبهانی به قم مشـرف شـد. امام خمینی(ره) ایشان و همراهانش را به منزل خود دعوت نمود و آنان ۱۰ روز میهمان امام خمینی بودند.(۲)

۱- .متن کتاب، سند ص ۴۱.

۲- . امامخمینی پساز پایان جلسه که در خـدمتشان به عنوان بـدرقه برمی گشتیم دربین راه فرمودنـد:« مرد محققی است، حیف است که ایشان دراهواز بمانند!» گفتم آقا خوشبختانه حالا که در اهواز، سواد اعظم هستند، آنچهمایه تاسف است این است که ایشان بیش از سی سال درشـهر رامهرمز به دور از همه امکانات به سر برده اند. امام خمینی پس ازاین سفر از آیت الله بهبهانی به"سیدالعلماء" تعبیرمی کردند. «شرح حال، افکار و آثار آیت الله بهبهانی، علیدوانی، ص ۱۰۴»

گزارشگر ساواک در این راستا چنین گزارش می کند:

«به قرار اطلاع آقای سید علی بهبهانی که از روحانیون اهواز بوده و در آن شهرستان سکونت دارد و از نزدیکان خمینی نیز می باشد دو سال قبل که به قم آمده بود از طرف خمینی پذیرایی گرمی از وی به عمل آمد.»(۱)

آیت الله بهبهانی پس از دستگیری و تبعید حضرت امام (ره) در ۱۳ آبان ۱۳۴۳، اعلامیه شدید اللحنی علیه رژیم پهلوی منتشر کردند که در آن اعلامیه هدف امام خمینی(ره) را هدف تمام روحانیت ایران و روحانیت شیعه و اسلام دانسته و دولت و رژیم را به انجام اعمال ننگین متهم کرده و اعلام نمود که مجلس، مرتکب اسائه ادب به روحانیت شده است. در قسمتی از این اعلامیه چنین آمده است:

«مردم غیور مسلمان هنوز جنایات پانزده خرداد و حبس عده ای از علما و دانشمندان را فراموش نکرده اند که خبر تأثرانگیز تبعید حضرت آیت الله خمینی دامت برکاته را شنیدند، شما ملت شریف استحضار دارید که دولت ایران با یک مرجع تقلید که مصونیت قانونی دارد چه رفتاری نموده. آری در ایران هر کس حق بگوید باید مورد مؤاخذه و تعقیب دستگاه های انتظامی قرار گیرد.

مگر آیت الله خمینی چه عملی انجام داد جز اینکه می خواسته است از حریم مقدس دین پشتیبانی نماید؟ دست استعمار را کوتاه کند، مانع نفوذ بیگانگان در کشور شود، ملت ایران را از خطری که به سوی آنها روی آورده آگاه سازد!

دنیا بداند که هدف ایشان هدف تمام روحانیت ایران بلکه روحانیت شیعه و اسلام است. خواسته ایشان خواسته تمام روحانیین است.

دولت باید به نصایح روحانیین توجه کند و در مقام اجرای دستورات دین مبین اسلام برآید و به اعمال ننگین و برخلاف اصول انسانیت دست نزند. برای فقر و بدبختی مردم چاره ای بیندیشد. برای بیکاران فکر کار نماید.

عجبا، وکلای بی موکّل به روحانیت اسائه ادب نموده و با کمال بی شرمی در مجلس

۱- . متن کتاب سند شماره: ۱۵۱۶/۲۱ ۵/ ۱۰/ ۴۵

بیاناتی نموده اند که علاوه بر ملت ایران، موجب خشم و تنفر تمام ملل مسلمان گردیده است و جرائد مزدور نیز با وقاحت هرچه تمام تر به حریم مقدس دین و روحانیت تجاوز نموده، بدیهی است ملت ایران در موقع مقتضی جواب این یاوه سرایی ها را خواهد داد. دولت ایران بداند که با تبعید و حبس و حصر، جامعه روحانیت از بیان حقایق خودداری نخواهد نمود و از اعمال خلاف قانون جلوگیری خواهد کرد و با پشتیبانی حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به وظیفه خود عمل می کند.»(۱)

پس از انتشار این اعلامیه ساواک مرکز درخواست نمود که:

«... افرادی [که] مبادرت به تهیه و توزیع اعلامیه های مضره نموده اند بایستی نسبت به تعقیب قانونی آنان اقدام شود.»(۲)

آیت الله بهبهانی همچنان پس از تبعید امام خمینی (ره) نیز از مبارزات و اهداف ایشان علیه رژیم پهلوی پشتیبانی می کرد و اقداماتی را برای آزادی زندانیان در بند رژیم سفاک پهلوی انجام می داد.

در سال ۱۳۴۴ درخواست گذرنامه جهت مسافرت به عتبات عالیات را داشتند که رژیم از خوف دیدار ایشان با حضرت امام (ره) با آن مخالفت کرد.(۳) در تابستان سال ۱۳۴۵ به تجویز پزشکان آیت الله بهبهانی به اصفهان مسافرت می کند که مورد استقبال با شکوه مردم و روحانیت قرار می گیرد.(۴) پس از اطلاع ساواک مرکز، از ساواک اصفهان درخواست کرد که:

«با توجه به اینکه نامبرده از طرفداران روحانیون مخالف می باشد. خواهشمند است دستور فرمایید نسبت به کنترل اعمال و رفتار وی در مدت توقف در آن استان توسط منابع مربوطه و با استفاده از امکانات موجود اقدام نمایند.»(۵)

آیت الله بهبهانی در سال ۱۳۴۶ با صدور فتوائی جنگ شش روزه صهیونیست ها بر ضد مردم مسلمان و رژیم اشغالگر قدس را محکوم و معامله با یهودیان را تحریم نمود:

«باید از هرگونه ارتباط با اسرائیل و عمال آن [یهودیان] خودداری کنند. بر قاطبه مسلمین لازم است، الفت و دوستی و معامله و معاشرت با کفار خاصه با

۱- .اسناد انقلاب اسلامی، همان، ص ۱۲۶.

۲- . متن کتاب سند شماره: ۹۹۲۶/ ۳۲۱ ۱۵/۲/۱۳۴۴

۳- . متن کتابسند شماره: ۵۴۱۷/م ۲۲/۱۲/۱۳۴۴

۴- . متن کتاب سند شماره: ۳۹۰ ۸/۵/۱۳۴۵

۵- . متن کتاب سند شماره: ۲۳۷۷۸/۳۱۲ ۹/۵/۱۳۴۵

اسرائیلی ها که جوانان و افراد مسلمین را به خاک و خون کشیده و با اشغال متجاوزانه شهرهای مسلمین اعراض و نوامیس آنان را هتک می کنند به کلی ترک و از این راه و هم از طریق کمک و اعانت به آسیب دیدگان مسلمین به هر نحو مقدور است انزجار خود را علیه اسرائیل و متجاوزین به حقوق مسلمین اعلام دارند.»(۱)

پس از انتشار این اعلامیه کسبه متدیّن به پیروی از ایشان از معامله با یهودیان خودداری کردند. دو روز پس از انتشار این اعلامیه ساواک در گزارشی اعلام کرد:

«اکثر کسبه و بازرگانان شهرستان اصفهان از خرید و فروش به یهودیان خودداری می نمایند و اخیراً معامله عمده ای با کلیمی ها صورت نگرفته است.»(۲)

پس از انتشار اعلامیه، ایشان به ساواک احضار و مورد بازجویی ماموران ساواک اصفهان قرار گرفت. مدت شش ساعت، یعنی بعد از نماز ظهر و عصر تا غروب آفتاب آیت الله بهبهانی را در ساواک نگاه داشتند، کاری که تا آن موقع نسبت به چنان مقام بزرگ روحانی در اصفهان سابقه نداشت.

سرانجام بر اثر فشار علمای اعلام و مردم آزاده اصفهان و ترس از شورش مردم، آیت الله بهبهانی آزاد گردیدند.

رژیم پهلوی پس از ناکامی در زندانی ساختن آیت الله بهبهانی، فرزند ارشدش حجت الاسلام والمسلمین سید عبدالله مجتهد زاده را که نقش مهمی در انتشار اعلامیه آیت الله بهبهانی داشت، به اتهام اقدام علیه امنیت کشور در خوزستان بازداشت و پس از چند هفته زندانی، سرانجام با قرار وثیقه ای سنگین آزاد کرد.

در سال بعد که آیت الله بهبهانی قصد اقامت در اصفهان را داشتند، رئیس ساواک اصفهان با این سفر از در مخالفت درآمد.(۳) لیکن ساواک مرکز از بیم خشم مردم با سفر ایشان موافقت کرد و دستور داد:

«اعمال و رفتار وی را در مدت اقامت دقیقاً کنترل نمایند و در صورت مشاهده فعالیت مضره ای از وی مراتب را اعلام تا تصمیمات لازم گرفته شود.»(۴)

۱- .اسناد انقلاب اسلامی، همان، ص ۱۵۷.

۲- . متن کتابسند شماره: ۲۴۶۷۰/۳۱۶ ۱۷/۴/۱۳۴۶

۳- . متن کتاب سند شماره: ۴۱۵ ۱۹/۳/۱۳۴۷

۴- . متن کتاب سند شماره: ۴۲۴ ۲۰/۳/۱۳۴۷

«به منبع آموزش داده شد که ساعات تدریس بهبهانی شرکت نموده و ضمن در نظر گرفتن اعمال و رفتار و گفتار نامبرده نتیجه را گزارش نماید.»(۱)

ماموران ساواک که از مکاتبات فی مابین حضرت امام(ره) و آیت الله بهبهانی اطلاع داشتند، از ترس تماس حضوری با نزدیکان حضرت امام(ره) با صدور گذرنامه برای ایشان مخالف کردند، لیکن با توجه به نفوذ آیت الله بهبهانی در بین مردم، ساواک خوزستان با این اقدام ساواک مرکز مخالفت و نصیری ریاست وقت ساواک با این نظریه موافقت کرد:

«آیت الله حاج سیدعلی بهبهانی و سیدعبدالله مجتهدزاده که از طرفداران خمینی می باشند تقاضای صدور گذرنامه جهت زیارت مکه دارند. با توجه به اینکه نامبردگان نفوذ کافی بین طبقات مختلف مردم اهواز دارند لذا اجرای دستور در مورد نامبردگان به مصلحت نمی باشد.»(۲)

پس از آن که رژیم پهلوی گوشت منجمد با ذبح غیراسلامی از خارج وارد کرد، آیت الله بهبهانی حکم به تحریم آن داد که در نتیجه، امکان توزیع این گوشت برای دولت در خوزستان به وجود نیامد.

هنگامی که رژیم پهلوی چاپ و توزیع رساله ی امام خمینی(ره) را منع کرده بود، آیت الله بهبهانی اجازه داد رساله ی امام خمینی به نام«جامع المسائل آیت الله بهبهانی» چاپ شود. وی به مقلدان خود اجازه داد که وجوهات شرعیه ی خود را برای امام خمینی(ره) بفرستند. او می فرمود: «آقای خمینی بیش از من به این وجوهات احتیاج دارند.»

۱- . متن کتاب سند شماره: ۳۲۱۰ ۲/۴/۱۳۴۸

۲- . متن کتابسند شماره: ۱۸۳۵۹ ۱۹/۱۱/۱۳۴۶

ص: ۷۹

فهرست مطالب

ص: ۸۰

ص: ۸۱

ص: ۸۲

تصویر

ص: ۸۳

تصویر

ص: ۸۴

تصویر

ص: ۸۵

تصویر

ص: ۸۶

تصویر

ص: ۸۷

تصویر

ص: ۸۸

تصویر

ص: ۸۹

تصویر

ص: ۹۰

تصویر

ص: ۹۱

تصویر

ص: ۹۲

تصویر

تصویر

تصویر

تصویر

تصویر

مرحوم آیت الله بهبهانی و داماد ایشان حجه الاسلام حاج سید محمد کاظم طباطبایی

مرحوم آیت الله بهبهانی و داماد ایشان حجه الاسلام حاج سید محمد کاظم طباطبایی

مرحوم آیت الله بهبهانی و حجت الاسلام آقای فلسفی ; خطیب مشهور

آیت الله بهبهانی ; و آیت الله سید اسماعیل مرعشی ; و جمعی از علماء و مؤمنین

آیت الله بهبهانی ; و فرزند ایشان حجت الاسلام حاج سید عبدالله مجتهدزاده ;

متولی مدارس علمیه آیت الله بهبهانی

سید نورالدین مجتهدزاده

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹